

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Förebygga hedersproblematik i skolan

**Kurators roll i det preventiva arbetet mot
hedersrelaterat våld och förtryck**

Agnes Granquist och Therese Skeppsby

Kandidatuppsats (SOPA 63)
VT 2022
Handledare: Stig Linde

Abstract

Author(s): Agnes Granquist and Therese Skeppsby

Title: Preventing Fires - The school counselor's role in preventative measures for honor-culture related issues [Translated title]

Supervisor: Stig Linde

Assessor: Håkan Johansson

Honor-culture related issues have been debated for a long time. In recent years, more active measures have been implemented by government directives, including a new curriculum where honor-culture related issues become part of sexual education. The purpose of this essay was to investigate the school counselor's experience of their role in the preventative work against honor-culture related oppression in school, and how the school counselor's professional competence is used in this directive. The method used for the survey was a qualitative interview study in which several school counselor's at a primary school level in two municipalities in Skåne were interviewed. To analyze the school's preventative measures, a theory of prevention, represented as a three-tiered model based on the prevention strategies utilized in public health, was used. Using this three-tiered model, an overview of the scope of the school counselors' current work was created. In addition, the current work's insufficiencies became visible in the various preventative tiers. The school counselor has a significant role in the school's preventative work by contributing with specific knowledge about how the individual and society interact, which also means that they have the ability to see early warning signs. But in order for this specific knowledge to be utilized in the best way within the school sphere, there needs to be access to knowledge of what these early warning signs look like when it comes to honor-culture related issues.

Key words: Honor-culture related issues, school counselor, three-tiered model

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	4
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställning	5
1.4 Begreppsdefinition heder	6
2. Kunskapsläget	7
2.1 Litteratursökning	7
2.2 Yrkesroll och kompetens	7
2.2.1 Yrkesrollernas skillnader i det praktiska arbetet	8
2.2.2 Hedersrelaterat våld och förtryck i den nya läroplanen	9
2.2.3 Yttersta ansvaret för eleven i skolan	10
2.3 Röster från överlevare av hedersrelaterat våld	11
2.3.1 Barnets utsatthet	12
3. Metod	13
3.1 Urval	13
3.2 Tillvägagångssätt	14
3.3 Tillförlitlighet	16
3.4 Forskningsetiska överväganden	16
3.5 Förförståelse	18
3.6 Arbetsfördelning	18
4. Teoretisk utgångspunkt	19
4.1 Förebyggande socialt arbete	19
4.2 Trestegsmodellen	20
4.2.1 Det primära förebyggande arbetet	22
4.2.2 Det sekundära förebyggande arbetet	22
4.2.3 Det tertiära förebyggande arbetet	23
4.3 Rollteori	24
5. Resultat och analys	25
5.1 Kurators roll i skolans nuvarande förebyggande arbete	25
5.2 Fast i "släcka bränder" - kurators roll och det tertiära förebyggande arbetet	26
5.3 Nya riktlinjer och gamla svårigheter - kurators roll i det primära förebyggande arbetet	28
5.3.1 Kunskapsbrist	29
5.3.2 Ny läroplan	32
5.3.3 Involvera föräldrarna	33
5.4 De psykosociala experterna på skolan - kurators roll i det sekundära förebyggande arbetet	36
5.4.1 Indikationer och utpekanden	36
5.4.2 Samverkan med socialtjänsten	39
5.4.3 Hög arbetsbelastning	41
6. Avslutande diskussion	43
Referenslista	48
Bilaga 1	51
Bilaga 2	52

1. Bakgrund

Våren 2017 påbörjade Socialstyrelsen, på uppdrag av regeringen, en nationell kartläggning av det hedersrelaterade förtryckets utbredning i Sverige. Under samma vår publicerade även tidningen Aftonbladet en artikel som också den hade ambitionen att kartlägga hedersförtryckets utbredning. I artikeln beskriver författaren hur tidigare försök till kartläggningar kan ha resulterat i missvisande resultat då underlaget inte varit representativt. Astrid Schlytter, som forskar om hedersnormer, uppskattar i artikeln att så många som 240 000 unga i Sverige kan leva under hedersförtryck. ”Vårt antagande är att var tredje elev, flickor som pojkar, som själva är födda utomlands eller som har två utlandsfödda föräldrar lever under hedersrelaterade familjenormer” berättade Schlytter för Aftonbladet (2017).

Nästan precis två år senare i april 2019 publicerade Socialstyrelsen sin egen kartläggning av hedersförtryckets utbredning. I rapporten kom man först och främst fram till att det var komplicerat att kartlägga den egentliga omfattningen, eftersom det inte fanns ett enhetligt sätt att definiera begreppet heder på, vilket gjorde resultaten mellan de undersökta instanserna omöjliga att jämföra med varandra. Detta innebär att frågan om hur många som lever med hedersnormer egentligen kvarstår. Utifrån den andel niondeklassare som undersöktes i Malmö, när rapportens författare hade möjlighet att använda sina egna definitioner av heder, beräknades 9–20 procent av Malmös ungdomar leva med hedersnormer (Socialstyrelsen 2019).

Från och med höstterminen 2022 kommer en ny läroplan för grundskolan att träda i kraft. I den nya läroplanens inledande delar som berör skolans värdegrundsarbete ska det numera även att finnas en punkt som ger skolan ansvar att förmedla kunskap om hedersförtryck till eleverna i undervisningen som rör sex, samlevnad och relationer. I samband med att den nya läroplanen kommit till har även nya riktlinjer hur skolan ska arbeta förebyggande mot hedersnormer tagits fram av Skolverket (2021).

Det verkar som att debatten om hedersförtryck har mynnat ut i allt fler praktiska åtgärder och från och med hösten 2022 blir det även en del av skolans grundläggande ansvarsområden att bedriva undervisning när det kommer till jämställdhet och allas lika värde. Debatten kring hur man ska se på hedersnormer och förtryck har länge varit, och är än idag, kontroversiell.

1.1 Problemformulering

Som utbildad socionom har kuratorn en särskild kompetens som både rör sig inom det samhälleliga och individuella spektrat. Den nya läroplanen och samhällets vilja att göra större sak av hedersfrågan öppnar upp för nya komplexa arbetsområden i kuratorns yrkessituation. Om ambitionen är att man inom skolans värld ska tala mer om hedersförtryckets konsekvenser är det också troligt att fenomenet kan komma att bli mer känt bland eleverna. Denna kännedom kan i sin tur väcka en vilja hos eleven till att söka sig till någon som kan förmedla hjälp och stöd i dennes utsatta situation. Det är därför viktigt att det finns ett fungerande arbetssätt som kan ligga till grund för hur man som kurator bör hantera situationer som uppstår när eleverna söker sig till dem för stöd. Utan kunskap om hur man som kurator ska hantera just denna unika problembild finns det kanske risk att onödiga misstag begås, misstag som kan komma att få allvarliga konsekvenser för barnet.

En stor del av det sociala arbetet handlar om att se och förebygga social problematik, vilket gör att man kan anta att kuratorns roll blir en självklar del i skolans nya ansvarsområde. Men hur upplever de själva att deras yrkeskompetens kan komma till användning i det förebyggande arbetet? Hur förberedd är man egentligen på att arbeta med hedersfrågor i skolan som kurator i dagsläget, strax innan den nya läroplanen ska träda i kraft? Hur ser arbetet ut idag och vilken roll har man som kurator i skolans nuvarande förebyggande arbetssätt?

1.2 Syfte

Syftet är att undersöka kuratorns roll i skolans nuvarande arbetssätt kring hur man arbetar förebyggande mot hedersrelaterat förtryck. Vidare är syftet att undersöka hur kuratorer upplever att deras yrkeskompetens kommer till användning i det förebyggande arbetet.

1.3 Frågeställning

- Hur beskriver kuratorn sin roll och funktion i skolans nuvarande förebyggande arbete mot hedersrelaterad problematik?
- Hur upplever kuratorn själv att dennes yrkeskompetens kommer till användning i det förebyggande arbetet?

1.4 Begreppsdefinition heder

Ordet heder har ursprungligen främst haft positiva konnotationer. Nationalencyklopedins definition av ordet lyder “anseende grundat på erkänt goda karaktärsegenskaper” samt “erkännande av (bibehållet eller förbättrat) anseende ofta till följd av ngn prestation e.d.” (2022). Beskrivningen visar hur en persons heder är kopplad dels till de personliga egenskaperna, dels till personens anseende sett utifrån omgivningens bedömning av personens handlingar. Hedersrelaterad problematik uppstår när en person bryter mot de normer som finns inom kollektivet.

Den sociala gemenskap som råder inom kollektivet är till stor del annorlunda mot det mer individbaserade levnadssättet som är dominerande i Sverige. Inom en typiskt svensk kultur går individens välbefinnande före gruppens och samhället är uppbyggt efter denna struktur. Många samhällen där hedersnormer är en viktig del av kulturen har dock inte detta individualiserade sätt att leva. I dessa samhällen går kollektivet före individen och många familjer som kommit till Sverige har fostrats in i dessa normer i generationer. De här familjerna har en stark samhörighet och kollektivets överlevnad är högsta prioritet. Det kollektivistiska sättet att leva innebär också en skamkultur, till skillnad från det individuella samhället där det i stället uppstår en skuldkultur. Skuldkulturen innebär att individen själv har ansvar för sina handlingar och ensam får stå för den känsla av skuld det kan föra med sig. I en skamkultur däremot är det gruppen som drabbas av individens handlingar och det är därför viktigt att upprätthålla kollektivets heder, detta kan ske genom att individer som drar skam över gruppen straffas för att visa att hedern återupprättats (Ahmadi Lewin & Lewin 2003).

Den skamkultur som råder inom dessa grupper kan vara en anledning till att hedern blir en mycket viktig del för de familjer som kommer till ett samhälle med stort individualistiskt fokus. Det uppstår en krock mellan två olika kulturer eftersom det ofta inom den svenska kulturen saknas förståelse för den kollektivistiska synen på familjen. Detta kan göra att hedersnormer förstärks och önskan att värna gruppens identitet och normer blir ännu starkare än i hemlandet (Ahmadi Lewin & Lewin 2003).

2. Kunskapsläget

2.1 Litteratursökning

För att hitta tidigare forskning inom vårt ämne har vi använt oss av söktjänsten LUBsearch. Vi har sökt efter forskningsartiklar som belyser kurators yrkesroll generellt i skolan samt även i relation till hedersproblematik. Även andra professioners reflektioner kring arbetet med hedersrelaterat våld, både inom och utanför skolan har vi valt att ha med i vår uppsats. Det var även av intresse att titta på artiklar som berör överlevare av hedersproblematik och vad de hade önskat för insatser och förebyggande arbete i sin situation. I sökandet efter relevanta artiklar har vi använt oss av sökorden “honor-related violence”, “honor culture”, “preventive work”, “school counselor”, “honor-based violence” (honor även stavat honour, counselor även stavat counsellor).

2.2 Yrkesroll och kompetens

Skolkuratoren arbetar inom elevhälsan i ett team bestående av läkare, psykolog, kurator och sjuksköterska. Elevhälsans uppdrag är enligt skollagen (2010:800) att arbeta för att skapa förutsättningar för eleverna att utvecklas mot att klara skolans utbildningsmål. Genom ett arbete med den fysiska och psykiska hälsan i skolan skapas ett samband mellan mående och lärande som visar på att ett gott mående ökar elevernas chans att nå målen. Elevhälsan och därmed kurators främsta uppgift är att arbeta förebyggande och hälsofrämjande (ibid). Definitionen av att arbeta förebyggande och hälsofrämjande beskrivs i Socialstyrelsen och Skolverkets gemensamma publikation Vägledning för elevhälsan (2016). Med förebyggande arbete menas att kuratorn ska arbeta med att stärka sociala skyddsfaktorer för eleverna och därmed minska risken för ohälsa. Hälsofrämjande arbete innefattar att arbeta för att stärka elevens tilltro till sin egen förmåga samt att tillsammans med eleven öka förutsättningarna för denne att uppnå ett socialt välbefinnande och ökat självförtroende. Skolkuratoren har också i uppdrag att i sin roll arbeta med skolans värdegrund och likabehandling. Ett exempel på värdegrundsarbete som kuratorsrollen innefattar kan vara att delta i arbetet mot diskriminering och kränkande behandling samt att ta fram krisplaner för sådana situationer (Socialstyrelsen 2016).

För att arbeta som skolkurator krävs utbildning inom beteende- och samhällsvetenskap med kunskaper inom flera olika områden, bland annat sociologi, psykologi, juridik och statsvetenskap. Socionomexamen är den utbildning som anses vara lämplig att ha som

skolkurator då den innefattar dessa bitar (Akademikerförbundet SSR 2015). Skolkuratorns kompetens innefattar kunskap om vårt välfärdssystem och lagstiftning kring sekretess och skolan som organisation. Kuratorn behöver även ha en bred kunskap om olika arbetsmetoder inom socialt arbete för att ha en förståelse för hur barns uppväxt och situation i samhället kan ha påverkan på deras lärande (ibid).

2.2.1 Yrkesrollernas skillnader i det praktiska arbetet

Isaksson och Sjöström (2017, s. 199) undersöker hur kuratorerna upplever sin roll i förhållande till andra professioner i skolan. Det framkommer att kuratorerna ser sin yrkesroll som till viss del distanserad från annan personal på skolan och i vissa fall såg kuratorn sig inte ens som en del av skolan. Kuratorn kände en moralisk skyldighet att skydda elevernas rättigheter i skolan och uppfattade att man som kurator stod mer på elevens sida än andra professioner gjorde. Det kunde leda till att annan personal i gruppen uppfattade kuratorn som utmanande eller jobbig då kuratorerna ofta stred för att barnperspektivet skulle tas i beaktning i högre grad. Det fanns också en uppfattning bland kuratorerna att kuratorn var någon som eleven kunde lita på och ty sig till. Kuratorn tog ofta elevens parti och försvarade denne i olika situationer. Att föra elevernas talan och ge dem en röst gentemot annan personal i skolan såg kuratorn som en uppgift som skiljde deras yrkesroll mot andra professioners (Isaksson & Sjöström 2017, s. 199).

Kuratorerna i studien hade en önskan om att utifrån sin roll kunna arbeta mer förebyggande gällande elevernas sociala situation. De upplevde att förebyggande arbete resulterade i en minskad arbetsbörda och gjorde att deras insatser blev mindre invasiva i barnens situation (Isaksson & Sjöström 2017, s.199). Möjligheten att arbeta förebyggande upplevdes dock försvårad av organisatoriska faktorer. De kuratorer som ändå lyckades få till ett förebyggande socialt arbete beskrev att detta bestod av att spendera mycket tid med eleverna och skapa relationer som vidare skapade förutsättningar för att barnen skulle våga ta kontakt med kuratorn i ett tidigare skede angående sina problem (Isaksson & Sjöström 2017, s.199). Slutligen konstateras i studien att lite fokus har riktats mot det sociala arbetet som utförs i skolan, någonting som kuratorerna i undersökningen drabbades av. Främst upplevde man att uppmärksamheten mot det arbetet som pågår inom kommunala organisationer är riktat mot socialt arbete och inte skolans verksamhet. Detta resulterar i att det i viss mån saknas relevanta arbetsmetoder och riktlinjer för kuratorerna att luta sig mot i sitt arbete (Isaksson & Sjöström 2017, s. 200).

2.2.2 Hedersrelaterat våld och förtryck i den nya läroplanen

I den nya läroplan som kommer att införas i grundskolan höstterminen 2022 finns ett avsnitt som specifikt berör hedersrelaterad problematik.

Kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer ska enligt läroplanerna omfatta kunskaper om maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck. (Skolverket 2022)

Detta innebär att skolan nu har en skyldighet att utbilda eleverna kring hedersrelaterat våld och förtryck och att detta blir en obligatorisk del i undervisningen. Främst ligger ansvaret för undervisningen på skolans pedagoger men kuratorn ska i sin yrkesroll arbeta med skolans strukturella arbete gällande likabehandling, diskriminering och värdegrund samt bidra med handledning och konsultation till andra professioner på skolan, någonting som framgår i publikationen *Vägledning för elevhälsan* (Socialstyrelsen 2016).

För att kunna hantera denna nya del i utbildningen har Skolverket tagit fram ett stödmaterial för att hjälpa skolans personal i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck (Skolverket 2021). I riktlinjerna beskrivs att kunskap om ämnets komplexitet är en förutsättning för att kunna hjälpa elever som lever under hedersnormer. Skolan kan enligt stöd materialet hjälpa eleven genom att stärka elevens psykiska hälsa och arbeta för att kunna upptäcka tecken på hedersproblematik i ett tidigt skede. Skolan ska arbeta för att skapa samarbete med elevens föräldrar för att motverka hedersförtryck och vid misstanke eller oro för ett barns situation ska sociala myndigheter kontaktas (ibid).

I tidigare forskning framkommer att skolpersonal upplever att det är komplicerat och ibland komplext att arbeta med elever utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Personalen uttryckte enligt en artikel skriven av Alizadeh, Törnkvist och Hylander (2011 s. 479) en känsla av att vara hämmad i sin möjlighet att hjälpa utsatta elever i skolan. Den personal från elevhälsan som deltog i studien var skolsköterskor och skolkuratorer som främst mött utsatta flickor i sin arbetssituation. Personalen upplevde att lojaliteten mot flickorna som anförtrodde sig till dem hämmade deras möjligheter att anmäla till sociala myndigheter. Om de anmälde bakom ryggen på flickorna fanns risken att förtroendet förstördes och om föräldrarna fick vetskap om att flickan pratat med skolpersonalen om problem i hemmet kunde det utgöra en fara för flickan (Alizadeh, Törnkvist & Hylander 2011, s. 479). Att flickorna också kände en

stark lojalitet till sin familj samt en stor rädsla för de konsekvenser det kunde få att familjen fick kännedom om att flickan pratat med skolan gjorde att de i flera fall hotade med att ta tillbaka sin berättelse om sociala myndigheter kontaktades. Detta var ytterligare ett hinder för skolpersonalen i deras försök att hjälpa flickan (Alizadeh, Törnkvist & Hylander 2011, s. 479).

För att behålla flickornas förtroende och skapa möjligheter att hjälpa utan att kontakta sociala myndigheter hittade kuratorerna tillsammans med flickorna andra sätt att undkomma hemsituationen (Alizadeh, Törnkvist & Hylander 2011, s. 480). Det kunde exempelvis röra sig om att prata med föräldrarna om situationen i de lägen där det var möjligt att involvera föräldrarna utan risk för flickans säkerhet. I de fall där detta inte var möjligt hjälpte skolpersonalen flickorna att skapa hemliga vägar att exempelvis kunna träffa sina vänner efter skoltid genom att ändra i flickans schema så det såg ut som att hon hade lektion när hon egentligen fick utrymme att umgås med sina vänner eller delta i någon aktivitet (Alizadeh, Törnkvist & Hylander 2011, s. 481).

Studien visar på vikten av att skolan kan upptäcka och finnas där för de flickor som lever under hedersrelaterat förtryck. Den tar även upp hur viktigt det är att som personal i skolan ha tillräcklig kunskap kring hedersrelaterat våld samt att skolan för diskussioner kring hur sådana ärenden ska hanteras på bästa sätt, någonting som kuratorerna och skolsköterskorna i den aktuella studien saknade i sitt arbete (Alizadeh, Törnkvist & Hylander 2011, s. 483).

2.2.3 Yttersta ansvaret för eleven i skolan

Rektorn på skolan ansvarar för elevernas trygghet och undervisning. Misstänks att ett barn far illa är det rektorns ansvar att se till att barnet får det stöd och den hjälp som det behöver samt att barnet får den utbildning den har rätt till. Norberg och Törnsén (2013, s. 864) har genom intervjuer med rektorer funnit att även de upplever svårigheter att bemöta föräldrar och elever som lever under hedersrelaterat våld och förtryck. Rektorens upplevelser är dock mer kopplade till kontakten med föräldrarna än eleverna. Det finns en rädsla för att konflikter ska uppstå mellan skolan och föräldrarna när dessa har krav på att deras barn inte ska delta i viss undervisning utifrån familjens kulturella värderingar. Rektorer tenderade att tillmötesgå föräldrarnas önskemål just för att undvika att konflikter uppstod och av rädsla för att anklagas för främlingsfientlighet. Rektorns rädsla för konflikt med föräldrar sker på bekostnad av elevens rätt till utbildning (Norberg & Törnsén 2013, s. 858).

Studien visar att de rektorer som arbetat längre och hade mer kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck kände sig tryggare med att hänvisa till skollagens krav på utbildning och skolans skyldighet att undervisa alla elever för att neka föräldrarnas krav på anpassad skolgång (Norberg & Törnsén 2013, s. 864). Rektorererna har det yttersta ansvaret för elevernas utbildning och rättigheter i skolan. Det är därför av stor vikt att rektorn har kunskap om de lagar och demokratiska rättigheter som alla elever på skolan har. Det är också viktigt att rektorn har förmågan att hantera konflikter med föräldrar som uppstår för att stå upp för elevernas rätt till utbildning (Norberg & Törnsén 2013, s. 860).

2.3 Röster från överlevare av hedersrelaterat våld

Brist på kunskap och medvetenhet beskrivs av Mazher Idriss (2018, s. 332) som en återkommande faktor till att hedersproblematik inte upptäcks av professionella inom människobehandlande organisationer. Studien genomfördes i Storbritannien där olika myndighetsprofessioner och personer som själva utsatts för hedersvåld intervjuats. Personer som själva varit utsatta för hedersproblematik och sökt hjälp inom olika myndigheter upplevde att personalen inte förstod de signaler de skickade ut. Hade personalen bara ställt frågan tror de utsatta att de hade vågat berätta om sin situation. De intervjuade personerna som själva utsatts för hedersförtryck och våld berättade att om den person de mött på myndigheten hade haft kunskap om hedersproblematik och vågat stå på sig vid misstanke om att en person levte under ett hedersförtryck så hade det varit lättare att berätta om den situation personen befann sig i. Viljan att berätta finns där men rädslan är stor och gör det svårt för personen att själv våga ta initiativ till att berätta (Mazher Idriss 2018, s. 332).

Hedersrelaterad problematik börjar ofta i tidig ålder och det är unga flickor och pojkar som drabbas, redan i förskoleåldern. Skolpersonal som deltog i studien efterfrågade utökade utbildningsinsatser i skolan och ansåg att det gjordes för lite för att ge elever kunskap kring hedersrelaterad problematik. Viktigt tror de också det är att barnen har förebilder i skolan att vända sig till och får lära sig om vad som till exempel kan kännetecknas som kränkande beteende i en relation (Mazher Idriss 2018, s. 332). Även i denna studie framkommer en rädsla hos personalen för att stigmatisera och peka ut grupper i samhället som utövare av hedersnormer. Skolor arbetar inte med problematiken eftersom de är rädda för att uppröra föräldrarna (Mazher Idriss 2018, s. 336).

2.3.1 Barnets utsatthet

Sedan år 2020 är barnkonventionen lag i Sverige vilket innebär att barnperspektivet blir en mycket viktig del i allt arbete som rör barn och unga. Barns rättigheter kommer i första rummet och ska beaktas i all verksamhet som kommer i kontakt med barn.

Unga kvinnor berättar om sin uppväxt i en hedersutövande familj i intervjuer gjorda av Sedem och Ferrer-Wreder (2015, s. 230). Studien är utförd i Sverige och intervjuer har gjorts med unga kvinnor i åldrarna 17–32 samt deras familjemedlemmar. Studien visar på vilka konsekvenser ett bristande stöd har för de utsatta barnen och vilka svårigheter barnen upplever när de lever under två helt olika kulturer. De unga kvinnorna berättar att deras uppväxt präglades av rädsla, ångest och osäkerhet. De litade varken på sina familjemedlemmar som utövade kontroll över dem eller på de myndigheter och andra vuxna som fanns i deras närhet (Sedem & Ferrer-Wreder 2015, s. 230).

De mödrar som deltagit i studien berättar utifrån sitt perspektiv att när döttrarna kommit i puberteten utvecklade de beteenden som sågs som skrämmande eftersom modern själv saknade erfarenhet av att genomgå en rebellisk ungdomsperiod. Flickorna utmanade föräldrarnas värderingar utifrån att de anammade de svenska normer de mötte i skolan och samhället i övrigt. Modern blev rädd att flickan skulle förstöra sin framtid och skaffa sig vanor och beteenden som var skadliga för familjens rykte. En känsla av att tappa kontrollen över flickan och hennes beteende gjorde att rädslan och kontrollen från familjens sida blev ännu större och flickan begränsades än mer i sin vardag. Mödrarna beskriver det som en krock mellan det svenska samhällets normer och unga flickors sätt att leva i Sverige och de traditioner och normer som finns i hemmet (Sedem & Ferrer-Wreder 2015, s. 231).

De unga kvinnor som deltog i studien berättar om känslor av tomhet och en känsla av att vara skadad på grund av konflikterna under sin uppväxt, detta gällde även de kvinnor som försonats med sina familjer (Sedem & Ferrer-Wreder 2015, s. 232). Kvinnorna upplevde att de tappat förtroendet både för sina familjer och för samhället. De unga kvinnor och flickor som blivit placerade i fosterhem eller levde under skyddad identitet som en konsekvens av problematiken i familjen kände sig bortglömda. De upplevde att de inte fick någon stöttning eller hjälp från samhället i sin utsatta situation, någonting de kände ett behov av för att kunna bearbeta den traumatiska upplevelse det innebär att behöva lämna sin familj (Sedem & Ferrer-Wreder 2015, s. 232).

3. Metod

Vi har valt att använda kvalitativ metod med semistrukturerade intervjuer då vårt syfte är att undersöka hur skolkuratorerna själva beskriver sin roll i skolan samt deras uppfattning av sin egen yrkesroll i det förebyggande arbetet mot hedersrelaterad problematik i skolan.

3.1 Urval

Vi hade inledningsvis en önskan om ett målstyrt urval då vi ville få en större representation av skolor från olika socioekonomiska områden. Ett målstyrt urval innebär enligt Bryman (2018, s. 498) att forskaren väljer ut personer utifrån sin forskningsfråga och personerna som valts ut har egenskaper som skiljer sig åt som forskaren är intresserad av att undersöka i förhållande till varandra. Vår tanke var att vi med hjälp av detta urval kunde jämföra hur skolorna arbetar med hedersproblematik utifrån elevernas socioekonomiska situation. Till en början valde vi även att begränsa vårt urval till enbart kuratorer i mellanstadiet eftersom vi upplevde att den gruppen var mer intressant att undersöka i relation till hur det förebyggande arbetet genomförs utöver vad som sker i ett akut läge när barnen ofta är äldre och går på högstadiet. Vi tog mejlledes kontakt med kuratorer på kommunala skolor i fem skånska städer och skickade ut ett informationsbrev till samtliga där vi beskrev studiens övergripande syfte, när den skulle genomföras och vad vi ämnade ställa frågor om. Informationsbrevet skrevs utifrån en mall tagen från Högskolan i Gävle (2021) och vårt brev finns bifogat som bilaga 2. Tyvärr var svarsfrekvensen låg hos de kuratorer vi kontaktat vilket gjorde vår avgränsning svår att genomföra och vi beslutade oss därför för att bredda vårt urval till hela grundskolan. Vi blev även tvungna att ändra vår urvalsmetod till ett bekvämlighetsurval där vi utökade antalet kommuner och vilka årskurser kuratorerna ansvarade för. Ett bekvämlighetsurval utgörs av personer som är tillgängliga för forskaren och är alltså inte utvalda utifrån några särskilda egenskaper eller förutsättningar (Bryman 2018, s. 243).

Vi bestämde oss för att ringa upp resterande tillfrågade samt ytterligare ett antal respondenter utanför vår initiala förfrågan för att på så sätt skapa ett mer personligt första intryck. På så sätt fick vi slutligen ett antal respondenter som ville delta i vår studie. Av 25 tillfrågade var det sju personer som tackade ja till att delta i studien, samtliga arbetade på skolor i två olika kommuner. Kuratorerna arbetade antingen med elever i förskoleklass upp till årskurs sex eller förskoleklass upp till årskurs nio. De tillfrågade som valde att inte delta i studien uppgav att de inte hade möjlighet att delta på grund av tidsbrist eller att de redan tackat ja till att delta i

en annan studie. Några av de som avböjde uppgav att de inte ansåg sig ha rätt erfarenheter i sin yrkessituation för att kunna bidra till studiens undersökningsområde.

Av de sju personer som deltog i den slutgiltiga studien var fyra kvinnor och tre män. Tiden de hade arbetat som skolkurator varierade från ett år till 15 år. Erfarenheten av att arbeta inom socialt arbete varierade mellan ett år och 35 år och innefattade förutom arbete som skolkurator även arbete inom socialtjänst, missbruksvård, behandlingshem, institutionsvård och ungdomsmottagning bland annat. Arbetssituationen för kuratorerna vi intervjuade såg lite olika ut. Gemensamt för de flesta var ett stort antal elever per kurator. De flesta var ensamma i sin profession som kurator på skolan medan några var två stycken kuratorer på samma skola som delade på arbetet. Ett par av kuratorerna arbetade på mer än en skola.

Utöver de sju som deltog intervjuade vi även en åttonde kurator. Eftersom denne var anställd vid en gymnasieskola beslutade vi oss dock för att inte använda intervjun i det slutgiltiga resultatet då den inte passade in i vår urvalsgrupp.

3.2 Tillvägagångssätt

Inledningsvis har vi läst in oss på ämnet hedersrelaterat våld och förtryck genom att läsa olika rapporter, riktlinjer, böcker och diskussioner i media kring ämnet. Vi ville ha ett utgångsläge där vi hade hyfsat god kunskap om ämnet för att kunna ställa relevanta frågor i våra intervjuer.

Vi skapade en semistrukturerad intervjuguide som fångade upp vår frågeställning och syftet med undersökningen. Semistrukturerade intervjuer består enligt Gillham (2005, s. 103) av en strukturerad del där samma frågor ställs till alla respondenter, intervjuerna är upplagda på ett liknande sätt med liknande följdfrågor och tiden som intervjun varar är ungefär lika lång. De mindre strukturerade delen av intervjun består av att frågorna är öppna till sin karaktär samt att frågorna som ställs är undersökande, om intervjuaren tycker att ett ämne som uppkommer under intervjun behöver undersökas vidare ställs frågor utifrån denna nya frågeställning (Gillham 2005, s. 103). En styrka med den semistrukturerade intervjun är att det är en öppen metod som ger möjlighet till att utforska saker som uppkommer under intervjuens gång samtidigt som det är möjligt att jämföra svaren mellan respondenterna utifrån de gemensamma frågor och teman som intervjuguiden utgår från (Gillham 2005, s. 105). Vi försökte skapa frågor som skiljde sig en del från varandra för att fånga upp de olika delarna av vår frågeställning samtidigt som vi kunde ställa följdfrågor för att inte missa någonting viktigt

i det respondenterna berättade. Allt eftersom vi genomförde intervjuerna tillkom vissa frågor utifrån de svar vi fått vid tidigare intervjuer då vi började se vissa mönster i de svar respondenterna gav. Våra frågor berörde främst kuratorns arbetssituation i förhållande till hedersrelaterad problematik, vilket förebyggande arbete som fanns på skolan samt kuratorns yrkesroll i arbetet. Intervjuguiden finns att ta del av i bilaga 1.

Tre av intervjuerna genomfördes över telefon på begäran av respondenterna och fyra av intervjuerna genomfördes på plats på den aktuella skolan. Intervjuerna spelades in som ljudfil för att sedan kunna transkriberas. Intervjuerna varade mellan cirka 30–60 minuter. Enligt Bryman (2018, s. 582) är det oftast ingen större skillnad på intervjuer som genomförts över telefon jämfört med om intervjuaren träffar personen på plats. Skillnader som dock finns är att det inte går att se en persons reaktion på en fråga eller kroppsspråk när intervjun görs över telefon. Det är också en nackdel att ha längre intervjuer över telefon och det kan vara lättare för intervjupersonen att avsluta intervjun när samtalet inte sker ansikte mot ansikte. (Bryman 2018, s. 583). Under våra intervjuer märkte vi inga större skillnader mellan de som gjordes över telefon och de vi utförde på plats. De nackdelar vi upplevde med telefonintervjuer var att någon respondent hade dålig täckning så samtalet bröts ett par gånger. Det blev också svårare att tolka personens svar när vi inte kunde se kroppsspråk eller reaktion när en fråga ställdes. Fördelen var att vi fick respondenter som ställde upp som annars inte hade haft tid att medverka och vi sparade också tid på att inte behöva resa till de olika skolorna.

Vid transkriberingen valde vi att skriva ut intervjuerna i sin helhet och att skriva med störningsmoment eller när exempelvis skratt eller längre pauser uppstod. Efter transkriberingen påbörjade vi kodning och tematisering av materialet. Efter genomläsning av intervjuerna fann vi ett antal teman som vi valde ut och färgkodade i materialet. De teman vi kunde hitta i vårt material var släcka bränder, hög arbetsbelastning, samarbete med föräldrar, stigmatisering, kuratorns yrkesroll och kompetens, svårigheter att definiera begreppet heder samt mörkertal. Vi utgick från vår teori och sorterade in vårt material i de tre stegen av förebyggande arbete. Utifrån de olika teman vi hittat skapade vi ett antal rubriker utifrån teorin att använda oss av i vår analys.

3.3 Tillförlitlighet

I kvalitativa studier finns inte samma möjlighet som i kvantitativa studier att uppvisa resultat på att det som sägs mätas är det som mäts i undersökningen (Bryman 2018, s. 465). I stället används andra termer för att styrka att det finns en tillförlitlighet i studien. Vi anser inte att vår undersökning gör anspråk på att vara en representativ bild av verkligheten, den är snarare en beskrivning av ett fåtal skolkuratorers uppfattning av sin arbetsituation. Exempelvis har vi i vår undersökning nästan hälften kvinnor och män, någonting som vi inte tror är representativt för könsfördelningen av kuratorer i landet. Vi har dock lyckats få en någorlunda stor variation i socioekonomisk bakgrund i de områden som skolorna ligger vilket påverkar elevunderlaget skolkuratoren möter i sitt arbete. Uppfattningen är att det varierar mellan i hur stor utsträckning kuratorerna stöter på hedersrelaterad problematik i sitt arbete eller ej. Denna variation i arbetssätt kan antas öka överförbarheten i studien då de situationer vi beskriver kan appliceras på flera kuratorers verklighet (Bryman 2018, s. 467f). Trovärdigheten i vår undersökning kan delvis ifrågasättas eftersom de flesta kuratorer som valde att delta i undersökningen gjorde det antingen utifrån ett personligt intresse för ämnet eller för att de själva hade stött på problematiken och därför ansåg det vara ett viktigt ämne att diskutera (Bryman 2018, s. 467). Vi fick därför inte med en så stor variation av verklighetens berättelser som vi hade önskat, vår förhoppning hade varit att få en bild av både de kuratorer som arbetade aktivt med problematiken men vi var även intresserade av att höra vad de kuratorer som inte stött på hedersrelaterade frågor ansåg om saken. Nu fick vi ett mindre antal berättelser där erfarenhet av ämnet saknades, men det är inte en avsaknad av detta perspektiv, någonting som vi ändå tror är positivt för studien. Lincoln och Guba (Bryman 2018, s. 475) menar att det kan finnas många olika trovärdiga representationer av ett fenomen, någonting som vi också tror kan vara fallet i vår undersökning. Den bild vi härmed förmedlar har ursprung i våra deltagares uppfattningar och kunskap, vår personliga förförståelse och många andra faktorer som spelar in.

3.4 Forskningsetiska överväganden

I vår studie har vi valt att avidentifiera de respondenter som deltagit i så stor utsträckning som möjligt. För att garantera anonymitet har vi valt att inte skriva vilken skola respondenten arbetar på eller i vilken stad skolan ligger. Vi anser heller inte att det är av betydelse för vår analys att ta med dessa uppgifter. Innan intervjun informerades respondenterna via ett informationsbrev om att deltagandet var frivilligt, att de när som helst kunde avbryta sin

medverkan samt att personen kommer att vara helt anonym i studien. I inledningen av intervjun frågade vi alla respondenter om vi hade deras samtycke till att intervjua dem. Vi informerade även då om deras anonymitet, hur vi kommer att förvara materialet så att ingen utomstående kommer åt det samt att inspelningen kommer att förstöras när uppsatsen är godkänd. Detta kopplat till informationskravet och samtyckeskravet i de forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet tagit fram (Vetenskapsrådet 2002, s. 7ff).

Vi har i intervjuerna inte ställt frågor kring respondenternas personliga uppgifter eller situation, dels för att garantera anonymiteten, dels för att vi inte ansåg att det var relevant för vår undersökning. Eldén (2020, s. 139) tar upp att det är viktigt att fundera över vilka uppgifter som behöver samlas in, att det inte alltid är nödvändigt att fråga om personuppgifter när det inte har relevans för studien. Det gör det lättare att förvara och hantera materialet utifrån ett etiskt perspektiv då det inte finns en risk att känsligt material hamnar på fel ställe. Därmed uppfyller vi kravet på konfidentialitet (Vetenskapsrådet 2002, s. 12), någonting vi varit mycket noga med utifrån intervjupersonernas anonymitet med tanke på att det kan vara ett känsligt ämne att prata om. Insamlade uppgifter kommer heller inte användas i något annat syfte än denna studie och kommer att förstöras så snart uppgifter är klar och godkänd, detta för att förhindra att någon utomstående använder vårt material i något annat sammanhang (Vetenskapsrådet 2002, s. 14).

I den inledande kontakten med respondenterna valde vi att skicka ut mejl tillsammans med vårt informationsbrev. Detta gjorde att vi tappade flera respondenter som valde att inte delta då de inte tyckte att ämnet var relevant för deras arbete eller att de arbetade med fel elevgrupp. När vi i stället valde att ringa till respondenterna fick vi möjlighet att förklara mer ingående vad vi var ute efter att undersöka och vilken målgrupp vi ville nå. Vi lyckades då få fler att ställa upp på intervjuer efter att ha pratat med dem direkt. Problemet vi kan se med detta var svårigheter att hitta en balans mellan att uppmuntra till deltagande och att vara för påtryckande. Risken vi såg var att respondenter kände sitt tvingade att ställa upp eftersom vi både ringt och skickat mejl. Vi var därför noga med att återupprepa vad vår undersökning gick ut på även vid tillfället för intervjun samt att inhämta personens samtycke till att vi genomför intervjun för att den tillfrågade skulle ha möjligheten att dra sig ur även då och att deltagandet kändes helt och hållet frivilligt.

3.5 Förförståelse

Utgångsläget för vår förförståelse skiljer sig ganska mycket åt. En av författarna har personligen inte stött på hedersproblematiken alls och därför var ämnet ett nytt fenomen. Ett intresse hade dock uppstått efter att ha följt debatten kring ämnet och en nyfikenhet på att förstå detta fenomen som vi upplever att det inte talas så mycket om. På grund av bristen på erfarenhet har det också funnits en viss rädsla för att prata om hedersnormer utifrån den stigmatisering som finns kring problematiken. Att inte ha någon större kunskap om ämnet har varit både bra och dåligt, det har inneburit mycket arbete för att skapa en förståelse men också gjort det möjligt att ha ett öppet sinne och ta in information från många olika håll att skapa en egen förståelse utifrån.

Den andre författarens utgångsläge skiljer sig från den förstas på så sätt att hon under sin uppväxt ofta kom i kontakt med hedersnormer och hon upplever själv att hon kunde bevittna dess effekter på människor i hennes direkta närhet. Detta har gjort att hon, långt innan studien tillkom, generellt har varit mycket nyfiken kring frågor som rör heder. När det finns ett föreliggande engagemang hos någon av författarna i frågan som ska undersökas finns det självklart även en risk att studiens upplägg, initiala problemformulering och kontakten med respondenterna påverkas av författarens förestående synsätt. Detta diskuterades återkommande under processens gång. Samtidigt har vi en förhoppning om att våra olika erfarenheter på något sätt även kan bidra till att skapa en mer intressant studie, då dessa kanske i någon grad speglar samhällets generella förförståelse och insikt i problematiken.

3.6 Arbetsfördelning

Arbete har så långt det varit möjligt fördelats jämnt mellan oss två. Inledningsvis diskuterade vi tillsammans kring vårt ämne och vad vi ville skriva om samt sökte efter fakta som vi kunde använda oss av. När vi kom fram till insamlingen av empiri hjälptes vi åt att hitta respondenter och vi genomförde intervjuerna tillsammans. Transkribering av materialet gjordes av oss båda. Skrivandet av de olika delarna i arbetet har vi delat upp mellan oss samtidigt som vi fört diskussioner kring hur vi ska formulera oss och vilka delar som varit viktiga att ha med. Vi har läst igenom varandras texter löpande. Slutdiskussionen skrevs gemensamt.

4. Teoretisk utgångspunkt

För att bygga ett teoretiskt ramverk kring uppsatsens undersökningsområde har två olika teoretiska utgångspunkter fått ligga till grund för den slutgiltiga analysen. Det ena teoretiska utgångspunkten, som beskrivs närmare under nästa rubrik, kretsar kring hur man inom det sociala arbetet kan definiera vad som menas med förebyggande arbete och hur detta sedan kan ta sig uttryck i praktiken. För att beskriva detta används en trestegsmodell hämtad från folkhälsovetenskapen.

Den andra teoretiska utgångspunkten utgår ifrån en sociologisk definition av vad som menas med "roll" i det sociala samspelet mellan människan och hennes omgivning. Detta förhållningssätt presenteras med hjälp av Anders Perssons tolkning av Erving Goffmans rollteoretiska bidrag till sociologin, det dramaturgiska perspektivet. Persson menar att Goffmans dramaturgiska tolkning av rollbegreppet egentligen kan delas upp i två separata rollbegrepp. Han benämner dessa som "funktionsroll" och "interaktionsroll" (Persson 2012, s. 84). Det är dessa begrepp vi sedan ska komma att fördjupa oss i.

4.1 Förebyggande socialt arbete

I takt med att det moderna samhällets utveckling kom även idén om ett socialt skyddsnät att bli en väsentlig och grundläggande funktion i dess uppbyggnad (Rapoport 1961). Det sociala skyddsnätet kan numera sägas utgöra en fundamental rättighet för samhällets medborgare, i jämförelse med hur det tidigare i högre grad fanns till för att åtgärda temporära och brådskande problem (ibid). Man skulle kanske kunna säga att alla former av socialt arbete för med sig ett visst inslag av prevention då det ständigt kretsar kring att adressera och åtgärda samhällets sociala problematik. Det kan hävdas att socialt arbete i sig är en form av förebyggande arbete då prevention naturligt faller inom ramen för dess egentliga definition, eller att det åtminstone utgör en väsentlig komponent (Rapoport 1961).

Dessvärre är det inte så enkelt. Om allt inom det sociala arbetet antas ha en förebyggande effekt kan man aldrig vara helt säker på vad som egentligen för med sig den preventiva effekten. Konceptet riskerar att vattnas ur och förlora den distinkta funktion som ett mer utstuderat förebyggande arbete hade kunnat bidra med. Socialt arbete kan därför gynnas av ett klargörande av definitionerna, det kan bidra till en mer utstuderad strategi i hur arbetet kan utformas (Rapoport 1961). Det vanligaste sättet att göra detta på inom det sociala arbetet är att

låna termer och arbetsmodeller från folkhälsovetenskapen (Verity et al. 2021) där allt som egentligen sker inom forskningsområdet på något sätt går att härleda till förebyggande arbete (Rapoport 1961).

Folkhälsovetenskapen (engelska: "Public Health") har sina rötter i naturvetenskapen och medicinen, vilket också innebär att den i huvudsak är formad efter hur detta vetenskapsområde bedriver sin forskning (Chamberlain 2008). Detta kan föra med sig vissa problem när dessa modeller och arbetssätt ska anpassas i det sociala arbetets kontext eftersom de olika vetenskaperna har så pass olika ingångspunkter i hur man ser på sina respektive områden samt hur de behandlas (Verity et al. 2021, Rapoport 1961).

Folkhälsovetenskapen och socialt arbetet har dock en del gemensamma beröringspunkter som man inom det sociala arbetet kanske till och med kan dra lärdom av. Det finns en myt om att man, för att kunna göra något åt en problematik, också måste känna till alla specifika faktorer bakom dess ursprung (Rapoport 1961). Risken finns därför att man fastnar i det här stadiet, då det ytterst sällan finns en genomgående konsensus kring vad som utgör de bakomliggande faktorerna inom ett socialt problem. Eftersom man aldrig kommer överens om vad som ligger till grund för problemet resulterar det i att situationen kan kännas hopplös och man blir i stället handlingsförlamad (Rapoport 1961). Men precis som inom medicinen är det inom socialt arbete omöjligt att vänta med att arbeta preventiv tills man har skapat sig en fullständig bild av de bakomliggande orsakerna. Man har helt enkelt inte råd att vänta med aktion eller behandling, trots att hela problembilden inte är känd. Därför, menar Rapoport, måste det sociala arbetet till viss del bedrivas i ovisshet (Rapoport 1961).

4.2 Trestegsmodellen

En ofta förekommande strategi inom folkhälsovetenskapen för att skapa struktur i det förebyggande arbetet är att visualisera det i form av en trestegsmodell, ofta refererad till som "levels of prevention" (Chamberlain 2008). Just denna modell har kommit att bli mycket vanlig inom ramen för det sociala arbetet (Rapoport 1961, Verity et al. 2021).

I preventionsmodellen kategoriseras sättet man arbetar på utifrån problemets allvarlighetsgrad samt vart man befinner sig i problemets fortgång där de olika stegen i sig innefattar den typen av insats som bör ske i samband för att på bästa sätt tillmötesgå problematiken. De tre stegen kallas återkommande kort och gott för de primära, sekundära, och tertiära (Rapoport 1961, Chamberlain 2008, Verity et al. 2021). Tillsammans bildar de på så sätt ett genomgående,

linjärt arbetssätt som uttrycks i form av distinkta men ändå sammanlänkade områden (Verity et al. 2021). Grunden för det förebyggande arbetet läggs i den primära delen och riktade insatser, för att synliggöra och förebygga risker, läggs i det sekundära (Chamberlain 2008). I det tertiära steget arbetas en plan fram för att hantera den akuta situationen och förebygga ytterligare problematik (ibid.).

I Mac Ivers och Mac Ivers studie från 2009, om hur man inom skolan kan arbeta förebyggande för att förhindra studieavhopp i högstadiet, användes modellen både för att analysera situationen och för att arbeta fram rutiner kring skolans arbetssätt. Modellen användes sedan i ett pilotprojekt för att hjälpa skolorna att ta fram riktlinjer. Genom att kartlägga problematikens natur kunde man arbeta fram ett tidigt varningssystem för att upptäcka elever med svårigheter inom ramen för det primära förebyggande arbetet. Dessa elever kunde sedan få möjlighet att ta del av insatser av en mer målinriktad typ i det förebyggande arbetets sekundära område. Enligt studien hade detta goda effekter på elevernas studieresultat och andelen frånvaro hos eleverna minskade, vilket på sikt kan föra med sig bra resultat då låga resultat och hög frånvaro är nära sammanlänkat med oavklarade studier (Mac Iver & Mac Iver 2009).

Fig. 1. Trestegsmodell

4.2.1 Det primära förebyggande arbetet

Det primära steget utgör grunden i det förebyggande arbetet. Här vill man främst arbeta på gruppnivå med generella och allomfattande insatser. Dessa insatser kan sedan förhoppningsvis bidra till att den sociala problematiken kanske aldrig uppstår (Chamberlain 2008) eftersom en grundförståelse och generella kunskaper kan etableras inom gruppen (Mac Iver & Mac Iver 2009). Detta kan till exempel göras genom att informera om övergripande risker och problembilder som associeras med problematiken. Vikt kan även läggas vid att tala om vilka generella skyddsfaktorer som kan finnas närvarande (Chamberlain 2008). I Mac Iver och Mac Ivers studie beskriver forskarna hur det var en väsentlig del i det primära arbetet att utrusta lärarna med tydliga instruktioner av hög kvalitet. Vidare beskriver de i generella termer hur viktigt det är för skolans primära förebyggande arbete att det grundläggande riktlinjerna är tydliga och konsekventa för att skapa en god utgångspunkt (Mac Iver & Mac Iver 2009). Genom att kartlägga vilka indikationer som forskningen visat ligga bakom att elever hoppar av skolan i tidig ålder kunde man skapa ett evidensbaserat tidigt varningssystem för lärarna att utgå ifrån i sitt arbete med eleverna. På så sätt blev det tydligt för lärarna vad de skulle titta efter och följa upp bland eleverna om dessa indikationer blev synliga (ibid.)

En annan del av det primära förebyggande arbetet som beskrivs i Mac Iver och Mac Ivers studie är vikten av goda relationer mellan skola och vårdnadshavare. De menar att man inom skolan bör arbeta för att involvera familjerna i barnets skolgång som en del av det relationsbyggande arbetet. Detta bidrar till att skapa ett positivt klimat på skolan och på sätt även bättre förutsättningar för ett grundläggande preventivt arbete (Mac Iver & Mac Iver 2009).

I bredare termer är det primära stegets huvudsakliga mål, både inom folkhälsovetenskapen och inom det sociala arbetet, att premiera god hälsa och välbefinnande inom den generella befolkningen (Rapoport 1961). Primär prevention kan därför till stor del sägas handla om att se potentiella problem samt att upptäcka problem som ännu är i ett tidigt stadium. På så sätt glider den primära preventionen in i den sekundära, där tidig intervention och riktade insatser är en prioritet (Rapoport 1961).

4.2.2 Det sekundära förebyggande arbetet

I det sekundära förebyggande arbetet är det övergripande målet att identifiera och behandla problematikens tidiga tecken genom att ta till nödvändiga åtgärder för att förhindra dess

fortgång (Chamberlain 2008). Det blir en naturlig påbyggnad av det primära steget eftersom man inom ramen för det sekundära steget har möjlighet att fånga upp de som inte uppmärksammas i det primära, vilket också var så man använde modellens tidiga varningssystem i Mac Iver och Mac Ivers pilotprojekt (2009). I det sekundära förebyggande arbetet var det viktigt att hitta de elever som visade tecken på vad man inom forskningen kunnat se var tidiga indikationer på en negativ utveckling. För att göra detta samlades relevant data in kontinuerligt så att lärarna kunde förvissa sig om elevernas situation genom att jämföra denna med den tidigare forskningen. På så sätt kunde elever som inte fångades upp i det primära förebyggande arbetet uppmärksammas och ges riktade insatser i det sekundära (Mac Iver & Mac Iver 2009).

Därav blir en viktig del inom det sekundära arbetet också att lindra problematiken och hjälpa individer att ta sig igenom sin situation. Detta, tillsammans med det tertiära steget, utgör på så sätt de två områden i trestegsmodellen som bäst beskriver det sociala arbetets huvudområde då det oftast är först under detta stadium som problematiken kräver direkta interventioner från professionella (Rapoport 1961).

4.2.3 Det tertiära förebyggande arbetet

Det tertiära förebyggande arbetet sker för att lindra skadan som uppstått om problematiken i fråga redan har skett. På så sätt är interventionerna designade för att minimera skadan och rehabilitera det som åsamkats (Chamberlain 2008). Men det kan också handla om att intervensera i situationer då exempelvis personen i fråga står inför ett skeende som kan leda till konsekvenser av det akuta slaget. I Mac Iver och Mac Ivers studie (2009) användes det tertiära steget för att utveckla strategier som är ämnade att hjälpa de elever med absolut högst risk att misslyckas med sina studier. Elever som var i behov av intensiva och riktade insatser snabbt som ett svar på att de sekundära interventionerna inte haft någon effekt.

En del hävdar att den tertiära preventionen egentligen inte bör klassificeras som en typ av förebyggande arbete eftersom problematiken redan kan sägas ha inträffat. Men samtidigt kan en effektiv och välkoordinerad återkoppling efter att ett socialt problem orsakat en individ skada också bidra till att reducera långsiktiga problem. Därför går det också att hävda att det tertiära steget är en typ av förebyggande arbete (Chamberlain 2008).

4.3 Rollteori

Många teoretiska ansatser har gjorts för att försöka förklara vilka underliggande processer som ligger till grund för hur och varför vi beter oss som vi gör i det sociala samspelet mellan individ och samhälle. Inom sociologin beskriver man ofta detta samspel med hjälp av rollteori. Övergripande menar man med detta att vi som individer förväntas inta och spela vissa roller i den sociala kontexten, både när det kommer till den större samhällskontexten och den mindre privata sfären. Hur denna roll sedan tar sig i uttryck, samt synen på vad den innefattar, skiljer sig till viss del åt beroende på vilket teoretiskt synsätt man utgår ifrån (Persson 2012, s. 79ff). Ett av de mer populära förklaringsätten utgår ifrån Goffmans dramaturgiska perspektiv.

Kortfattat kan man säga att Goffman beskriver det sociala samspelet som ett slags teaterframträdande där personerna agerar utifrån vissa förutbestämda regler och förväntningar. Dessa förutbestämda regler och förväntningar kring hur situationen ska ta sig i uttryck bibehålls genom att gruppen tillsammans upprätthåller en slags fasad som svarar mot det förväntade beteendet. Detta är inte nödvändigtvis något som deltagarna själva är aktivt medvetna om, men trots detta upprätthåller man akten genom att aktivt spela den roll som omgivningen förväntar sig av en (ibid). För att exemplifiera tankegången kan man föreställa sig en situation då en polis möter en brottsling i ett förhörssrum. I samband med det här mötet förväntar sig båda ett visst beteende av varandra och upprätthåller på så sätt en slags fasad som styr vad som anses vara normalt beteende. Trots att det kanske är första gången de träffas kommer brottslingen och polisen inte börja tala med varandra som om det vore någons grillfest. Situationens särskilda omständigheter gör att båda har ett intresse av att bibehålla fasaden, vilket görs genom att båda spelar sin förväntade roll.

Men Persson menar att Goffmans rollbegrepp går att dela upp i två olika former av rolltyper. Den ena kallar han funktionsroll och den andra interaktionsroll (Persson 2012, s. 84).

Funktionsrollen kan enligt Persson beskrivas som en typ av yrkesroll, men egentligen inte i ordets rätta bemärkelse. Istället vill han genom att använda denna liknelse förmedla att funktionsrollen utgörs av tydliga yttre förväntningar kring vad som definierar den.

Funktionsrollen innefattar på så sätt även en typ av status, eller position, utöver rollgestaltarens egna egenskaper (ibid.). Polisens funktionsroll skapas således genom att personen, då hen är i tjänst, agerar så som en polis förväntas göra.

Interaktionsrollen är den som uppstår i det mellanmännsliga mötet, menar Persson. Han beskriver vidare att interaktionsrollen skiljer sig från funktionsrollen på så sätt att det inte finns någon standardiserad status eller position kopplad till den. Om funktionsrollen skapas i samband med att individen går in i interaktionen med en fördefinierad uppgift, skapas istället interaktionsrollen i samband med det oförutsägbara mänskliga mötet och tar sedan form under själva interaktionen (Persson 2012, s. 85).

Polisens interaktionsroll kan på så sätt sägas finnas vid sidan av dennes funktionsroll. Låt säga att polisen möter en grupp bråkiga ungdomar ute på stan. Hos ungdomarna finns där en förväntan kring hur polisen ska agera i situationen då de redan är väl bekanta med polisens funktionsroll. Men om polisen får för sig att söka kontakt med ungdomarna genom att referera till en personlig händelse, kanske ett skämt om hur hen också varit ung en gång, iklär sig polisen en annan typ av roll. Denna roll skapas i den direkta interaktionen med just den gruppen av ungdomar. Situationen ger därigenom utrymme för en interaktionsroll att kliva in. Persson beskriver att rollens helhet på så sätt har sitt ursprung i flera olika typer av förväntningar. Som en effekt av detta uppstår rollen i mötet mellan samhälle och individ. (Persson 2012, s. 86ff).

Utöver funktion och interaktion är Goffmans rollbegrepp även relaterat till identitet, menar Persson. Att vi kan hävda vår självuppfattning av vår identitet är enligt Persson en viktig drivkraft bakom den självpresentation och intrycksstyrning rollen sedan bygger på (Persson 2012, s. 88). Men om sammanhangets yttre förväntningarna är oklara för individen blir det svårt för denne att själv definiera sin egen roll. Individen kan på så sätt få problem med att bygga en självbild som är konsistent och definitiv. Utan en sådan utgångspunkt, samt avsaknaden av en uppfattning gällande vad som förväntas av rollen man vill iklä sig, blir det svårt att agera på det sätt situationen kräver av en. Omgivningens förväntningar skapar således förutsättningarna för rollen att ta form (Persson 2012, s. 88).

5. Resultat och analys

5.1 Kurators roll i skolans nuvarande förebyggande arbete

Kurators roll i skolan är att arbeta förebyggande och hälsofrämjande (Skollag 2010:800). Genom att arbeta för att förbättra elevernas psykiska hälsa ökar elevernas chanser att klara

målen i skolan. Kuratorn arbetar tillsammans med skolsköterska, skolläkare och psykolog i elevhälsoteamet. Upplevelsen hos de intervjuade kuratorerna var att de såg elevhälsan lite som en egen del av skolan som inte är direkt kopplad till undervisningen eller lärarnas arbete. Samtidigt kunde även rollen som kurator inom elevhälsan uppfattas som enskild, eftersom övriga professioner inom teamet hade sitt fokus riktat mot hälsa och sjukvård till skillnad mot kuratorns roll som mer riktade sig mot elevernas sociala situation. Detta menade kuratorerna kunde leda till missförstånd och konflikter utifrån de olika yrkesrollernas sätt att se på skolarbetet. Persson (2012) beskriver utifrån Goffmans teori att den roll en person intar i och med sitt yrke är förknippad med systemets behov. I elevhälsan har yrkesrollerna uppgifter som skiljer sig från varandra och olika förväntningar på det arbete de ska utföra. Kuratorernas upplevelse av att missförstånd uppstår i relation till de andra yrkesrollerna kan hänga samman med att varje yrkesroll har sina egna fördefinierade normer och krav på vilken funktion som ska utföras i relation till arbetet och detta kan resultera i en krock mellan de olika rollerna.

Forskning visar att det lätt uppstår konflikter inom skolan utifrån att professionerna är så pass olika. Isaksson och Sjöström (2017) visar i sin studie att kuratorer beskriver en känsla av att inte vara en del av skolan. De menar att deras yrkesroll skiljer sig markant från andra professioner och att detta blir ett hinder i arbetet. Kuratorerna uppfattar att de står mer på elevernas sida och har deras hälsa och mående för ögonen medan övrig personal främst ser till elevens prestation. Liknande resultat framkom även i vår undersökning där kurator 1 beskriver hur hen inte är särskilt intresserad av elevens betyg utan har ett annat fokus.

./.../Även om skolan är superviktig...så är det ju inte superviktigt för mig om dom har A eller B, det är det ju för lärarna. Ja man har ju ett annat arbetssätt på något sätt.

(Kurator 1)

Det finns en viss frustration hos kuratorerna där de tycker att lärarna borde kunna se till både utbildningen och elevens mående. Elevhälsans arbete är att främja elevernas hälsa och på så sätt möjliggöra att eleven klarar av skolan och når målen. Därför är ett samarbete mellan elevhälsa och pedagoger någonting att sträva efter.

5.2 Fast i "släcka bränder" - kuratorns roll och det tertiära förebyggande arbetet

Upplevelsen bland flera av kuratorerna är att när hedersproblematik upptäcks hos en elev har det oftast gått väldigt långt. Man hamnar i en situation där man behöver "släcka bränder" och ta tag i akuta situationer där barnet redan far illa. Kurator 4 menar att det är skolan som är

dålig på att fånga upp eleverna, när man väl fått upp ögonen för att en elev är utsatt har det i många fall redan pågått i många år.

Eleverna själva uppfattas som väl medvetna om hur arbetet fungerar gällande kontakt med socialtjänsten och orosanmälningar. Rädslan är stor hos eleverna att kuratorn ska göra en anmälan till socialtjänsten och att föräldrarna därmed blir kontaktade, någonting som kan innebära en stor risk för barnets säkerhet. Kuratorerna litade inte heller alltid på att socialtjänsten skulle hantera ärendet på ett sätt som var det bästa för barnet. Kurator 1 berättade om en situation där beslut fattades om att kontakta socialtjänsten trots elevens rädsla och hur det förstörde elevens förtroende för skolan och de vuxna. Hen menade att skolan gjorde vad den skulle göra i denna situation men att det ändå fick stora konsekvenser för barnet.

Ja, och det som hände med den eleven på skolan var ju att...för hon sa ju rätt ut att hon var livrädd för att vi skulle koppla in socialtjänsten. Och då var det ju rektorerna som fattade beslut, så det gjordes ju. Och det som hände var att hon slutade prata med vuxna. Hon kände sig så jävla sviken för att vi gjorde...som man ska göra /.../ (Kurator 1)

Konsekvensen av att eleven varit utsatt under större delen av sitt liv och att ingen har kunnat upptäcka detta från skolans håll kan vara förödande för barnet. När det väl har kommit till den punkt att barnet behöver omhändertas för sitt eget bästa så har oftast en väldigt stor skada redan skett och dessa ärenden blir svåra att hantera för alla inblandade. Kurator 7 har själv varit med när barn har omhändertagits på grund av hedersrelaterat våld och förtryck.

/.../Om det är så att barnet liksom måste tas från familjen och sättas på ett hem och allting, det är också ett jätteingripande, den tas från en miljö som den har vuxit upp bland människor som den älskar och så blir den helt ensam i andra ändan. /.../ (Kurator 7)

Det verkar som att det nuvarande förebyggande arbetet främst bygger på tertiära preventionsstrategier. Förebyggande strategier som är utarbetade för att lindra en redan urartad situation när de andra nivåerna inte lyckats fånga upp problematiken (Chamberlain 2008). Kuratorerna beskriver själva hur det ofta är i de akuta situationerna som eleverna söker hjälp. Detta innebär att den hjälp som finns att erbjuda i detta skede är mer omvälvande och ingripande i elevens vardagssituation. Kuratorerna beskrev även hur de oroades över att barnen inte vågade träda fram. De beskrev hur barnen själva verkade frukta att socialtjänsten

skulle dras in i bilden. Det fanns även en oro för att dessa interventioner riskerade att göra situationen värre för barnet på lång sikt och att barnet som en konsekvens av detta skulle sluta vända sig till vuxenvärlden.

När det gått så långt att sociala myndigheter behöver göra ett stort ingripande i barnets liv riskerar det att få konsekvenser som barnet får leva med resten av sitt liv. Sedem och Ferrer-Wreder (2015) har intervjuat unga kvinnor som under sin uppväxt levt under hedersförtryck och därför blivit omhändertagna och placerade i fosterhem. Kvinnorna i studien berättar hur de känner sig svikna av myndigheterna och de vuxna omkring sig som inte sett tecken på deras utsatthet tidigare. De hade lidit stor skada av att insatserna kom så sent och det stora ingripande som det innebär att bli omhändertagen satte djupa spår.

Kuratorerna som intervjuats i den här undersökningens berättelser talar för att det bland eleverna inte fanns kännedom om någon annan form av preventivt arbete än det som rör sig på den tertiära nivån. Det kan förklara varför de generellt verkar undvika att be om hjälp om situationen inte kräver tertiära interventioner, då dess omvälvande interventioner upplevs som obehagliga.

Insatserna på den tertiära nivån av det preventiva arbetet visar på att kuratorn i sin yrkesroll har klara direktiv för vilka insatser som behöver sättas in när en situation anses vara akut. Trots kuratorernas ambivalens kring att insatserna kan innebära stor påverkan på barnets situation både positivt och negativt så finns ändå klara riktlinjer att vända sig till i dessa situationer. Detta tyder på en tydlig funktionsroll där kuratorn vet vad som förväntas av den i relation till den arbetsuppgift som ska utföras (Persson 2012). Kuratorn kan här förlita sig på sin yrkeskompetens som är kopplad till den funktionsroll som kuratorn intar när en allvarlig situation uppstår. Det arbete som utförs av kuratorn på den tertiära nivån kan sägas fungera som ett manuskript där kuratorn vet precis hur den ska agera och därmed kan gå in i sin roll och använda sin kompetens som yrkesverksam utan att det förknippas med kuratorns personliga roll (Persson 2012).

5.3 Nya riktlinjer och gamla svårigheter - kuratorns roll i det primära förebyggande arbetet

Det primära förebyggande arbetet sker på en allomfattande nivå och finns till för att skapa en bas för det övriga förebyggande arbetet att stå på (Rapoport 1961, Chamberlain 2008). När våra respondenter tillfrågades beskrev de att skolans primära arbete i huvudsak utgick ifrån

det värdegrundsarbete som redan finns fastslaget i läroplanens inledande delar. Som tidigare nämnts har den nya läroplanen ännu inte trätt i kraft och att bedriva undervisning om hedersförtryck har därför inte blivit en del av skolans obligatoriska värdegrundsarbete i skrivande stund. Kuratorerna vi talat med har varit positiva till att ämnet nu ska beröras i undervisningen och de hoppas att detta ska föra med sig tydlighet och kunskap som de sedan ska kunna arbeta vidare med. Mac Iver och Mac Iver (2009) beskriver i sin studie hur tydlighet i skolans fundamentala arbetsformer är en väsentlig del i det primära förebyggande arbetet. På så sätt skapas även en trygg bas för det övriga arbetet att utformas efter. I dagsläget är det just denna tydlighet kring hur man ska arbeta kring hedersfrågor som efterfrågas av de flesta kuratorerna vi talade med.

5.3.1 Kunskapsbrist

När vi frågade kuratorerna hur de upplevde att kunskapen såg ut kring hedersfrågor på skolan svarade i stort sett alla kuratorer att den över lag var antingen låg eller otillräcklig. Vissa beskrev även att det fanns en motvillighet hos en del lärare att införa de nya punkterna rörande hedersförtryck i läroplanen vilket förklarades med att lärarna kände att de hade dålig kunskap eller att de uppfattade att frågan var irrelevant för just deras skola. Kurator 3 beskrev i intervjun hur dennes erfarenhet var att man i stadens socioekonomiskt starkare delar ofta hade mindre kunskap i frågan. Kuratorn jobbade själv på en sådan skola och berättade hur skolans personal inte alltid uppmärksammade problematiken.

/.../ jag jobbar ju i en stadsdel där man helst inte ser såna här saker, för att man inte har någon, man har inte sett det förr, man känner inte igen tecknen, man kanske inte vill se det heller för det är ju lite jobbigt/.../ (Kurator 3)

Samma kurator beskrev även att skolan hen jobbade på inte hade något utarbetat arbetssätt för att förebygga hedersproblematik på primär nivå men ansåg att det förmodligen behövs på sikt om elevunderlaget på skolan förändras och blir mindre homogent.

Två av de intervjuade kuratorernas svar stack ut när de blev tillfrågade om hur kunskapen såg ut på skolan. Svaren de gav skiljde sig från hur de andra svarade på så sätt att de egentligen inte riktigt gav något "bra"- eller "dåligt"- svar på frågan. I stället skapades ett tillfälle där de beskrev andra delar av skolans arbete och inställning kring hedersfrågor. Kurator 2 ville vara tydlig med att hen inte upplevde att hedersförtryck var ett utbrett problem bland skolans grund- och mellanstadieelever, detta med hänsyn till deras låga ålder. Kurator 7, som också

var kurator på låg- och mellanstadiet, ville i stället tala om forskningsprojekt och kartläggningar kring hedersproblematikens utbredning och hur dessa hade implementerats i skolans värdegrundsarbete. Hen beskrev även hur skolan hade gjort enkätundersökningar bland eleverna för att kartlägga deras värderingar som ett steg i att utforma ett förebyggande arbete.

./.../ Det som visade... fick väldigt dåligt resultat, det var att rätten att vara kär i vem man vill. Och att...det var liksom de frågorna som stack ut. Och även, tror jag det var, lite grann om att...det här med religion. Men det visade att det var åt det hållet vi behövde jobba. ./.../ (Kurator 7)

Kurator 7 beskrev vidare att enkätens resultat senare kom att resultera i ett allomfattande värdegrundsprojekt som hela skolan involverades i. Vi fick en känsla av att det på just denna skola fanns ett mycket öppet samtalsklimat kring hedersproblematik och även ett tydligt primärt förebyggande arbete kring hedersrelaterade frågor. De övriga kuratorerna som vi intervjuade beskrev alla en mycket annorlunda arbetssituation. Flertalet kuratorer uttryckte en önskan om att kunna ha en mer öppen dialog tillsammans med övriga kollegor kring hur hedersproblematiken såg ut på skolan. Parallellt med denna önskan fanns även en oro för att en öppnare dialog skulle kunna resultera i att vissa elever kände sig utpekade och stigmatiserade. Även kurator 7 berättade att denna oro fanns närvarande bland den övriga personalen på dennes skola, främst när det förebyggande arbetet kring heder skulle inledas. Personalen var rädd att föräldrarna skulle reagera negativt och ifrågasättande. För att lugna personalen arbetade kurator 7 och dennes kuratorskollega fram en handlingsplan för hur de skulle göra om sådana konflikter uppstod. Konflikter av detta slag var dock ganska ovanliga men kurator 7 tillade att det var enstaka föräldrarna som de behövde ha samtal med, speciellt vid tillfällen där skolan undervisat om HBTQ-frågor.

Den skola kurator 7 arbetade på kan beskrivas som mycket kulturellt homogen. Det fanns därför vissa svårigheter med att arbeta informerande kring hedersfrågor med barnen, enligt kurator 7, då hederskulturella uppfattningar också är det normativa förhållningssättet. Eftersom tankesättet inte ställs i kontrast till det övriga samhällets normativa uppfattningar blev det ibland svårt att legitimera varför det ska problematiseras, beskrev kurator 7.

Kurator 2, som arbetade på en skola som hen beskrev som jämnt fördelad mellan svenska barn och barn med invandrade föräldrar, uppfattades som mer skeptisk än de övriga

kuratorerna till att föra frågan på tal. Kurator 2 beskrev att hen mycket sällan stött på hedersproblematik på skolan men berättade att hen ansåg att det var väldigt viktigt att skolan hade en dialog med vårdnadshavarna i de fall då man kom i kontakt med problematiken. Hen berättade att det i dagsläget inte fanns några riktlinjer eller arbetssätt kring hedersfrågor på skolan, men ansåg att det absolut behövs. Däremot var kurator 2 tydlig med att dessa riktlinjer i så fall måste vara faktabaserade, annars finns risken att de i stället blir väldigt utpekande.

Upplevelsen av att det kan vara svårt att jobba med hedersrelaterade frågor uppmärksammas även i Norberg och Törnséns artikel från 2013 där rektorer intervjuats om sina erfarenheter av att arbeta med heder i skolan (Norberg & Törnsén 2013). Som tidigare nämnts upplevde även rektorerna att problematiken var svår att arbeta med och att det fanns en rädsla för att stigmatisera elever. De rektorer som hade läst in sig på lagstiftningen kring hedersförtryck upplevde dock att det var lättare att prata om svåra saker då de hade någonting konkret att hänvisa till. Att vara införstådd med hur hedersproblematiken yttrar sig underlättar också om en situation skulle uppstå där personalen blir ifrågasatt, något som beskrivs av kurator 7:

./.../då är det viktigt att känna sig bekväm och ha kunskapen så att du kan svara upp mot det och förklara. ./.../ Så än en gång informera, utbilda, men ge inte, man ska vara så säker på sig själv så man inte börjar backa för att man blir ifrågasatt, det tror jag är viktigt. (Kurator 7)

Utifrån vad vi har kunnat utläsa från intervjuerna verkar ett utarbetat förebyggande arbete mot hedersproblematik på primär nivå i skolan vara svårt att utforma. Det primära förebyggande arbetet handlar om att se och definiera potentiella problem så att man sedan också kan arbeta fram metoder för att åtgärda dess konsekvenser om problemet fortgår (Rapoport 1961). Att definiera och se problem upplevs av många av kuratorerna som problematiskt att göra rent formellt i arbetsgruppen då detta för med sig en rädsla för att uttrycka sig stigmatiserande mot vissa elever och deras föräldrar.

Därtill efterfrågas även mer kunskap och tydligare riktlinjer kring skolans arbetssätt. Det beskrevs att den nuvarande kunskapen på arbetsplatsen generellt sett var låg. Att den generella kunskapsnivån på skolorna beskrivs som otillräcklig kan i sin tur ha effekter på det primära förebyggande arbetets utfall då detta är en grundläggande del av dess utformning enligt de slutsatser Mac Iver och Mac Iver (2009) drar i samband med utformningen av deras eget primära arbete. Ett tydligt arbetssätt och goda kunskaper är en nödvändighet för att

problematiken ska kunna förmedlas till den bredare gruppen där det primära förebyggande arbetet också ska verka (Mac Iver & Mac Iver 2009).

Brist på kunskap gör det också svårt för kuratorerna att leva upp till de förväntningar som finns på deras yrkesroll. Goffman beskriver enligt Persson (2012) hur en grupp har vissa roller den eftersträvar att leva upp till för att upprätthålla en fasad som återspeglar den bild man önskar visa upp utåt. När det saknas kunskap kring hedersproblematik i arbetsgruppen blir det svårt för kuratorerna att agera enligt den roll de förväntas uttrycka och man riskerar därmed att fasaden rämnar (Persson 2012).

Till skillnad från den osäkerhet kring sin yrkesroll i relation till hedersfrågorna som kan ses hos majoriteten av de intervjuade kuratorerna så har kurator 7 kunskap och kompetens i ämnet hedersproblematik. Kurator 7:s preventiva arbete med hedersproblematik på den primära nivån är en indikation på att tydliga arbetssätt och kunskap i ett ämne leder till att kuratorns yrkesroll stärks och ger utrymme för kuratorn att använda sin kompetens fullt ut. Kuratorn känner sig trygg i sin funktionsroll när arbetet på den primära nivån är väl planerat och det finns en kunskapsbas att luta sig mot. (Persson 2012).

5.3.2 Ny läroplan

Som tidigare nämnts träder en ny läroplan i kraft från och med höstterminen 2022. I den nya läroplanens inledande delar, som berör skolans värdegrunds- och jämställdhetsarbete, kommer det finnas en ny formulering om hedersrelaterat våld och förtryck under riktlinjerna för hur skolan ska bedriva undervisningen om sex, samlevnad och relationer.

Kuratorerna som deltagit i den här studien är övervägande positiva till att hedersrelaterat våld och förtryck ska behandlas i undervisningen och flera menar även att det kan utgöra ett första steg i ett mer organiserat framtida förebyggande arbete. Genom att införa samtalet kring heder i undervisningen skapas möjligheter att lyfta frågan på ett mer naturligt sätt och konversationen kring hedersproblematik blir lättare att prata om. Kurator 1 beskriver hur hen tror att införandet kan bidra till ett förebyggande arbete.

/.../ jag tror ju att få in det i läroplanen kommer att göra mycket. För då kommer det ju att finnas närvarande på ett helt annat sätt. Jag tror att folk kommer att börja se. Dels att man normaliserar det, eller rättare sagt, man normaliserar att prata om det som ett

problem. Och då inte bara som något akut. Och det är väl det som är förebyggande. /.../
(Kurator 1)

Kuratorernas uppfattning att en ny läroplan kan innebära en förändring i sättet att hantera hedersproblematiken i skolan visar inte bara på att det kan vara viktigt i det förebyggande arbetet. Det är även en indikation på att omgivningens förväntningar har en stor påverkan på hur kuratorn uppfattar sin yrkesroll. Kuratorerna tror att införandet av den nya läroplanen kommer att göra det mer accepterat och tydligt hur skolan ska prata om hedersproblematiken. Detta bidrar i sin tur till att forma en funktionsroll för kuratorn att förhålla sig till med tydligare riktlinjer och arbetssätt (Persson 2012).

Men det fanns även de som var något skeptiska till den nya formuleringen. Ett par av kuratorerna hade en känsla av att detta bara skulle komma att bli ännu en uppgift som läggs på skolans axlar. Att få in hedersproblematiken som ett samtalsämne i skolan ses som positivt och viktigt, däremot ansåg de tillfrågade i några fall att skolan redan har ett mycket stort ansvarsområde och att det saknas både kunskap och resurser för att kunna arbeta förebyggande i den utsträckning som hade behövts. Det fanns även en bild av att hedersproblematiken inte enbart kunde vara skolans ansvar och att det i större utsträckning handlade om en samhällsfråga. Många av de intervjuade kuratorerna upplevde dessutom att det redan nu fanns en viss förvirring kring hur undervisningen egentligen skulle gå till i praktiken. Sett till att alla barn har rätt till en likvärdig utbildning kan det, utifrån att det saknas direktiv hur undervisningen ska gå till, bli svårt att uppnå denna likvärdighet på alla skolor, menar några av kuratorerna.

5.3.3 Involvera föräldrarna

I Skolverkets riktlinjer för arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck (2021) beskrivs att skolpersonalen ska arbeta för att skapa tillitsfulla relationer till föräldrarna. När det finns en dialog med föräldrarna och en känsla av delaktighet och förståelse för skolans värdegrundsarbete skapas möjligheter att få till ett samarbete. I riktlinjerna tas som ett förslag upp att elevhälsan kan ha hand om kontakten med föräldrarna för att övrig skolpersonal ska kunna fokusera på undervisningen (Skolverket 2021). Majoriteten av kuratorerna i denna undersökning berättar att de gärna hade velat lägga mer tid på relationer till vårdnadshavarna men att det i stort sett skulle vara en omöjlighet med tanke på hur många individuella relationer det i så fall skulle röra sig om. En kurator hade oftast ansvar för flera hundra elever

vilket betydde cirka det dubbla antalet föräldrar att försöka ha kontakt med, något som sågs som omöjligt.

En kurator delade dock inte denna uppfattning om att det skulle finnas problem kring att skapa relationer till föräldrarna. Kurator 2 såg relationen till föräldrarna som en av de viktigaste delarna i arbetet med att hjälpa och stötta eleverna. Denna kurator beskrev att hen ofta rörde sig i korridorerna och pratade med eleverna, i och med detta kände de flesta eleverna på skolan till vem kuratorn var. När kuratorn sedan behövde ta kontakt med en förälder hade denne ofta hört talas om kuratorn via sitt barn vilket underlättade relationsskapande till föräldern. Isaksson och Sjöström (2017) visar i sin undersökning att de kuratorer som upplevde att de arbetade förebyggande var de som hade mycket kontakt med eleverna i deras dagliga aktiviteter och därigenom skapade goda relationer. Detta menade kuratorerna i studien ökade chanserna att eleverna tog kontakt med kuratorn om sina problem i ett tidigare skede och på så sätt kunde de ingripa innan problematiken växt sig större.

Det fanns hos många av kuratorerna en ambivalens kring att blanda in föräldrarna vid misstanke om hedersrelaterade begränsningar i barnets liv, att involvera föräldrarna ansågs kunna försvåra situationen för barnet. Alizadeh, Törnkvist och Hylander (2011) visar i sin artikel att de kuratorer som intervjuats mötte samma svårigheter i sitt arbete med elever som levde under hedersnormer. Kuratorerna där beskrev att det var svårt att bedöma hur allvarlig elevens hemsituation var och man vågade därför inte ta kontakt med föräldrarna av rädsla för att eleverna skulle drabbas av repressalier om föräldrarna fick vetskap om att eleven berättat om problematiken i hemmet.

Att involvera enskilda föräldrar utifrån en oro att barnet utsätts för hedersförtryck i hemmet kan ses som en del i det sekundära förebyggande arbetet och inte det primära (Mac Iver & Mac Iver 2009). På frågan om vad kuratorerna gjorde för att involvera föräldrarna i det förebyggande arbetet relaterade många av kuratorerna till det sekundära arbetet där problematiken redan upptäckts hos enskilda elever och menade att kontakten med föräldrarna utgjorde en möjlig fara för elevens säkerhet. Det gick dock att urskilja ur kuratorernas svar att arbetet med föräldrar på en primär nivå upplevdes vara svårt utifrån att frivillig kontakt med skolan inte alltid gick att motivera föräldrarna till. En del föräldrar dök sällan upp på föräldramöten eller deltog i skolans familjeaktiviteter.

Kurator 7 beskriver att hen upplever att dessa familjer oftast har det tufft på flera sätt, de kan ha ekonomiska problem, arbetslöshet och trångboddhet vilket gör att kontakten med skolan hamnar långt ner på listan över saker som behöver prioriteras. Även detta kan vara en anledning till att det är svårt att få till ett samarbete med föräldrarna som rör barnens situation i skolan. Någoting som också är viktigt att tänka på menar kurator 7 är att även föräldrarna till eleverna kan vara offer för hedersproblematik. Problematiken går oftast flera generationer tillbaka i tiden och det kan finnas påtryckningar mot föräldrarna från andra släktingar.

Och dom flesta föräldrarna vill sitt barns bästa men vissa föräldrar har inte verktyg till att veta hur man gör sitt barns bästa utan skadar dom i stället på ett eller annat sätt.

Vissa föräldrar tror att dom gör sitt barns bästa genom att implementera dom här hedersnormerna /.../ (Kurator 7)

Kurator 7 beskriver i ovanstående citat hur den svenska kulturen ibland krockar med andra kulturer när det kommer till att förhålla sig till barnuppfostran. För att komma åt problematiken med att föräldrarna för vidare de normer de själva vuxit upp med som kan vara skadligt för barnet tror kurator 4 att det hade varit viktigt att uppmärksamma problematiken redan på BVC. Kulturkrocken för unga tjejer som lever med en kultur i hemmet och en kultur i skolan beskrivs av Sedem och Ferrer-Wreder (2015). Föräldrarna till dessa flickor saknade egen erfarenhet av att göra tonårsrevolt och mödrarna beskrev i artikeln sin rädsla för att döttrarnas beteende skulle skada familjens heder och oron för de konsekvenser från resten av släkten som följde av att hedern befläckades.

Skolan behöver utveckla sitt förebyggande arbete när det kommer till hedersrelaterad problematik. För att nå så många elever som möjligt på en primär nivå behöver kuratorerna ha större möjlighet att vara ute i klasserna och skapa relationer till eleverna. Kurator 2 har en strategi där hen genom relationsskapande till eleverna även når deras föräldrar. Övriga kuratorer beskriver det som omöjligt att ha en relation till alla föräldrar men kontakt med eleverna är någonting de hade önskat mer av. Det kan även vara svårt att nå föräldrarna och skapa engagemang hos dessa. Även där kan ett större fokus på relationsskapande till eleverna vara ett sätt att även komma åt föräldrarna. På så sätt byggs en grund att stå på i det primära förebyggande arbete och en ökad trygghet skapas på skolan.

Vår uppfattning utifrån våra observationer och vår analys är att det primära förebyggande arbetet på skolorna vi undersökt ser lite olika ut i förhållande till hur medvetet genomtänkt det

är kring just hedersfrågor. Detta verkar främst bero på hur personligt engagerad kuratorn är i frågan samt hur vanligt förekommande den hedersrelaterade problematiken anses vara på skolan. En annan viktig aspekt verkar också vara hur mycket tid och resurser personalen har möjlighet att lägga på den här typen av frågor.

5.4 De psykosociala experterna på skolan - kuratorns roll i det sekundära förebyggande arbetet

5.4.1 Indikationer och utpekanden

Det sekundära förebyggande arbetets funktion är att fånga upp den problematik som inte går att förebygga genom den primära preventionen. Den finns också till för att fånga upp problematiken innan de mer intensiva interventionerna blir nödvändiga (Rapoport 1961, Mac Iver & Mac Iver 2009, Chamberlain 2008). För att hålla det kortfattat går det helt enkelt att förklara det sekundära arbetet som ett steg mellan att förmedla generell kunskap och att intervensera i den akuta situationen. Men den sekundära nivån av prevention är förmodligen också det mest komplexa, kanske särskilt när det kommer till hur skolan ska jobba förebyggande mot hedersproblematik. I Mac Iver och Mac Ivers (2009) studie användes den sekundära nivån för att organisera arbetet kring individuellt inriktade insatser för att lyfta de barn som ännu inte fallit ur systemet men som ansågs befinna sig i riskzonen. För att stoppa denna nedåtgående spiral gav man skolpersonalen tydliga riktlinjer och rikligt med information för att göra dem duktiga på att känna igen tidiga riskfaktorer. Dessa riskfaktorer kunde till exempel vara att elevens betyg sjönk eller att de hade hög frånvaro. Sammanfattningsvis beskrev författarna det som att eleverna inte var engagerade i sin skolprestation (Mac Iver & Mac Iver 2009).

Men vilka indikatorer kan man som kurator, eller annan skolpersonal för den delen, leta efter hos eleverna för att upptäcka om någon är utsatt för hedersförtryck i sin vardag? När det kommer till just hedersproblematik verkar detta inte vara helt klarlagt. Under våra intervjuer upplevde vi att kuratorerna inte alltid var helt säkra på vad de skulle titta efter och de beskrev att de i huvudsak gick på känsla. Detta eftersom det, till skillnad från området som berörs i Mac Iver och Mac Ivers studie (2009), inte finns någon tydlig forskning att luta sig mot.

Många av kuratorerna vi talat med kände sig osäkra kring vilka indikatorer som talade för att det rörde sig hedersrelaterade begränsningar. Kurator 5 reflekterade under intervjun kring

svårigheterna med att leta efter subtila tecken hos elever som misstänks befinna sig i en utsatt situation.

/.../ man ska ju inte ha det här uppsökande på det viset, alltså vi kan inte gå och misstänkliggöra folk liksom, det är ju inte det det handlar om utan bara vara vaksam på signaler. Man kan ju inte gå och misstänka, ”ja ja, där är nån som har slöja, hon blir utsatt för heders...” alltså det kan vi ju inte, så kan man ju inte tänka liksom /.../ (Kurator 5)

Detta var något som även kurator 1 hade tankar kring. Hen beskrev en känsla av otillräcklighet och kunskapsbrist när de kommer hur man ska tolka tidiga tecken, eller om dessa tolkningar egentligen kan röra sig om ogrundade förhastade slutsatser.

/.../ Men ja, som ett exempel, en tjej som har varit på ett sätt... men som helt plötsligt kommer med slöja... är det något man ska vara orolig över... eller inom islam att det liksom vid en viss ålder... det är jättesvårt när man inte vet det. Är det en varningsklocka, eller är det frivilligt? Kulturkompetens hade varit bra att ha ännu mer av /.../ (Kurator 1)

Just denna osäkerhet kring hur man ska tolka tidiga indikationer försvårar arbetet i det sekundära steget av preventionen. Samtidigt beskriver alla kuratorer vi talade med att det är just denna förmåga till att se tidiga tecken som utgör en stor del av deras yrkeskompetens.

De beskriver att de använder sin kompetens som socionom för att kunna se saker från ett annat perspektiv och de upplever att de kan se risker tidigare, läsa mellan raderna och fånga upp signaler från eleverna som pedagogerna kanske inte ser. Kuratorns yrkeskompetens i skolan bygger enligt Akademikerförbundet SSR:s policy för skolkuratorer (2015) på kunskap om bland annat sociologi, juridik, psykologi samt förändringsarbete. Kuratorn ska i sitt arbete kunna möta barn och ungas behov i sociala frågor samt förstå sociala system och hur människor samspelar med sin omgivning (Akademikerförbundet SSR 2015).

En stor del av det förebyggande arbetet i skolan anser kuratorerna är att skapa en miljö som eleverna känner sig trygga i. Kurator 5 beskriver hur viktigt det är att få in relationsskapande och upplysande kring hedersproblematik som ett arbetssätt i skolan.

/.../det är ju att stärka dem som individer. Att skolan är en trygg miljö, att ha dem här relationerna/.../ Vi kan ju inte vara hemma och påverka i hemmet. Utan det gäller ju att

stärka eleven. Så att den får möjlighet att ta egna initiativ, egna beslut. Upplysa.

(Kurator 5)

Genom att göra eleverna så pass trygga att de känner att de vågar prata med personalen på skolan om saker de oroar sig för så tror kuratorerna att det går att upptäcka tidiga tecken på att en elev är utsatt för begränsningar i hemmet kopplat till hederskultur. Relaterat till hedersproblematiken upplever även de kuratorer som intervjuats i denna studie att elevernas förtroende är en förutsättning för att kunna hjälpa eleverna i ett tidigt skede av deras utsatthet. Detta har beskrivits av Mazher Idriss (2018), när det saknas kunskap hos exempelvis sjukvårdspersonalen eller myndighetspersoner kring hedersproblematik är det inte möjligt att fånga upp tidiga tecken på utsatthet som en person uppvisar. I studien berättar överlevare av hedersvåld och förtryck att de inte hade någon de vågade anförtro sig åt och de hade önskat att någon hade kunnat se deras utsatthet, vågade ställa frågor och prata om problematiken då de själva inte klarade av att föra det på tal. Skolpersonal som deltog i denna studie efterfrågade även de mer utbildning av personalen inom skolan för att möjliggöra att se barnens utsatthet tidigare (Mazher Idriss 2018).

Majoriteten uttrycker en rädsla för att man missar att se de elever som lever under hedersnormer. Kurator 6 nämner att hen oroar sig för att skolan inte uppmärksammar hedersproblematik tillräckligt eftersom skolan ligger i ett socioekonomiskt välbärgat område. Kuratorn tror dock inte att just den skolan skulle vara ett undantag från hedersproblematiken utan att det är viktigt att alltid ha de glasögonen med sig för att kunna fånga upp barn som riskerar utsatthet. Kurator 2 berättar att hen under sina femton år som yrkesverksam kurator på låg- och mellanstadiet väldigt sällan har stött på problematiken. Hen tillägger att det förmodligen är mer vanligt förekommande när barnen är äldre och går på högstadiet.

"/.../men jag vill vara ganska tydlig med att det här är inget frekvent återkommande problem på denna skolan och för min del som bara har jobbat i låg- och mellanstadiet under mina år i [kommunens namn] så är det väldigt sällan som detta har uppkommit."

(Kurator 2)

Uppfattningen skiljer sig således till viss del mellan kuratorerna kring huruvida problematiken uppstår i tidig ålder eller senare under barnets liv. Forskning visar dock på att det är viktigt att kunna se tecken på hedersproblematik på ett tidigt stadium. Därför är det viktigt att

skolpersonal är utbildade inom ämnet för att de ska kunna se och förstå när ett barn uppvisar tecken på att vara utsatt för hedersrelaterat förtryck (Mahzer Idriss 2018).

Efter intervjun med kurator 2 fick vi insikt om att det bland kuratorerna inte finns någon konsensus kring huruvida problematiken existerar i de lägre årskurserna. Men när ämnet togs upp vid senare intervjutillfällen fick vi en känsla av att de flesta inte delar kurator 2:s uppfattning av situationen och vi upplevde även att frågan rörde upp känslor hos många av de tillfrågade.

/.../ Nej men jag tänker att det är ett jättebra sätt att ehm...(suckar) sticka huvudet i sanden. Alltså, det är väl klart att det finns (skrattar lite) /.../ (Kurator 4)

/.../ Mm, och då tänker jag att då har man verkligen inte fattat nånting över huvud taget och det är jättetråkigt för mig att höra, för jag tänker såhär, är det någonting vi ska göra så är det att jobba med detta hälsofrämjande och förebyggande /.../ (Kurator 7)

Under intervjutillfällena fick man en känsla av att det fanns en viss frustration kring hur man skulle tala om fenomenet heder. Därtill fanns det hos flera av de intervjuade även en slags nervositet kring att uttrycka sig fientligt vilket stundvis gjorde att samtalen blev något vaga och implicita. I kontrast till hur man i Mac Iver och Mac Ivers (2009) studie använde sig av ett tidigt varningssystem där den huvudsakliga intentionen var just att peka ut elever som var i riskzonen upplevs det sekundära arbetet inom prevention av hedersproblematik som mycket svår genomfört.

5.4.2 Samverkan med socialtjänsten

Något annat som komplicerar det sekundära arbetet är att ansvarsfördelningen mellan kuratorn och socialtjänsten inte verkar helt tydlig. Några av kuratorerna vi talade med berättade att deras samarbete med socialtjänsten var mycket bra och att det upplevdes som nära. Men det fanns även några av kuratorerna som beskrev samarbetet som komplicerat och upplevde att det ibland kunde föra med sig problem. Ett par av kuratorerna beskrev en oro kring huruvida socialtjänsten faktiskt besitter den kompetens som behövs i hedersfrågor. Kurator 1 berättade att när socialtjänsten inleder ett ärende rörande en elev är sekretessen mellan socialtjänsten och skolan stark och insynen är knapp. Samarbetet kring barnet blir på så sätt väldigt svårt och kuratorn känner sig till viss del utestängd. Kurator 4 menade att det fanns en känsla av att man på socialtjänsten inte tar heder på tillräckligt stort allvar. Är

situationen inte så pass allvarlig att ett barn behöver omhändertas och separeras från sin familj saknar socialtjänsten verktyg för att hantera hedersrelaterade ärenden i nuläget. Flera av kuratorerna beskrev en frustration kring att socialtjänsten i dessa lägen erbjuder familjen en insats som föräldrarna sedan tackar nej till, vilket resulterar i att barnet sedan står kvar i samma situation.

Jag menar...att ett barn inte får gå ut, det är ju inte skäl nog för något annat än att föräldrarna kan erbjudas stödsamtal, typ. Det är den insatsen som de kan erbjuda, och då kan dom bara säga "nej". Och då har man dragit i gång processen, och barnet har berättat hela sin historia om hur den upplever sin situation...och sen mynnar det liksom ut i ingenting, förutom kanske ännu mera rädsla och ännu hårdare tyglar. (Kurator 1)

Även kurator 7 berättade att det saknas åtgärder som socialtjänsten kan använda sig av när ett barn lever med hedersnormer. Hen beskrev att så länge det inte finns en fara för barnets liv så att tvångsåtgärder kan sättas in från socialtjänstens sida så är det svårt att få till någon hjälp för barnet. Detta beskrevs även i artikeln skriven av Alizadeh, Törnkvist och Hylander (2011), kuratorerna som möter barn utsatta för hedersrelaterat förtryck känner att de är hämmade i sin möjlighet att hjälpa dessa utsatta barn eftersom det finns så begränsat med insatser att tillgå. En stor risk i detta är att barnet därför i stället utsätts för värre missförhållanden och restriktioner i hemmet när familjen får veta att barnet berättat för en utomstående att det har det jobbigt hemma. Att göra en orosanmälan till socialtjänsten kan även innebära att eleven förlorar det förtroende som byggts upp till kuratorn och därför undviker kuratorn i vissa situationer att anmälan eftersom det ändå inte leder till någon hjälp för barnet.

Kurator 5 menar dock att det är viktigt att som kurator kunna lämna över ett ärende till socialtjänsten och lita på att de gör vad som är bäst för barnet. Det är inte kuratorns jobb, anser kurator 5, att vara med hela vägen utan där måste kuratorn våga släppa kontrollen och ha tillit till att nästa profession tar vid. Att vara den som barnet behöver i skolan men sedan kunna lämna vidare till någon som har mer kunskap och verktyg att hjälpa barnet anser kurator 5 är viktig del i rollen som skolkurator. Kurator 7 beskriver en situation där samarbetet fungerat bra kring ett barn som utsatts för hedersproblematik där alla instanser gjort allting rätt och där situationen slutat bra för eleven. Kurator 7 menar att det är viktigt att alla personer i kedjan gör sin del i arbetet för att det ska vara möjligt att få till ett bra samarbete och en bra utgång för det barn och den familj det handlar om.

5.4.3 Hög arbetsbelastning

Ett annat problem som kuratorerna upplevde försvårade deras arbete var den höga arbetsbelastningen. I stort sett alla kuratorer som intervjuades beskrev att de var få kuratorer med ett mycket stort antal elever och många av kuratorerna var ensamma i sin yrkesroll på skolan. Det gjorde att kuratorerna upplevde att det var svårt att arbeta förebyggande. Kuratorerna beskrev också att de saknade någon att bolla frågor kring den sociala problematiken med. Arbetstiden spenderades främst med att ha enskilda elevsamtal menade merparten av kuratorerna. Andra upplevde att de främst arbetade med att stödja lärare i deras arbete med eleverna samt administrativt arbete. Många hade velat lägga mer tid på att arbeta närmare eleverna. Kurator 3 uppfattar att hen hade kunnat ha nytta av sin tidigare arbetslivserfarenhet och kompetens i det förebyggande arbete mot hedersförtryck men kände att det inte fanns tid för detta.

/.../ jag gör inte så mycket förebyggande arbete, tyvärr. Jag skulle vilja göra det och jag tror att jag har, med min erfarenhet /.../ alltså jag har ju träffat på både barn och föräldrar från en massa olika kulturer, och min kunskap skulle säkert vara värdefull tror jag, absolut. (Kurator 3)

Kurator 3 berättar vidare att om tiden för ett förebyggande arbete funnits hade hen varit ute i klasserna och träffat eleverna för att visa att kuratorn finns som en resurs att söka sig till när en elev behöver stöd eller hjälp. Flera av kuratorerna i undersökningen delade liknande tankar kring vad de skulle vilja göra om de haft mer tid för förebyggande arbete, de hade då spenderat mer tid ute i klasserna och samtalat kring värdegrunder, mänskliga rättigheter och allas lika värde. Isaksson och Sjöström (2017) beskriver även de i sin studie att kuratorerna önskade kunna arbeta mer förebyggande. De upplevde att ett större fokus på förebyggande åtgärder på lång sikt hade kunnat bidra till en minskad arbetsbörda eftersom problem som kuratorn hanterar därmed hade kunnat förhindras i ett tidigare skede.

Den höga arbetsbelastningen resulterade många gånger i en känsla av att inte hinna med sitt arbete och svårigheter att prioritera vad som var viktigast för tillfället. Kurator 6 beskrev att hen ibland känner sig otillräcklig i sitt arbete.

/.../ vad ska jag prioritera, och på en så här stor skola så blir det väldigt mycket vad kan jag prioritera bort, känns det, eller det är den känslan, eller som kurator så känns det också alltid, en känsla av otillräcklighet. (Kurator 6)

Kuratorerna upplevde att de behövde prioritera annan problematik som var mer synlig och vanligt förekommande, där togs psykisk ohälsa upp som ett exempel. En skola stack dock ut i förhållande till möjligheten att kunna lägga resurser på det hedersförebyggande arbetet.

Kuratoren beskrev att skolan som ligger i ett socioekonomiskt utsatt område med stor segregation hade fått mycket resurser, mer än många andra skolor runt om i länet. Denna resurstillgång gjorde att kuratorn hade möjlighet att arbeta mycket med hedersproblematik på skolan, både genom att utbilda övrig skolpersonal och arbeta aktivt med ämnet ute i klasserna tillsammans med elever och lärare.

Ett par av kuratorerna har vänt sig till Resursteam heder för att få hjälp gällande hedersproblematik. Resursteam heder Skåne fungerar som ett stöd för kommunala verksamheter för att stärka dessa i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck (Länsstyrelsen Skåne 2022). Teamets kompetens har nyttjats av två kuratorer som själva bjudit in till samtal med elev och kurator, båda kuratorerna var väldigt positiva till den hjälp de fått därigenom. En kurator som inte själv hade stött på problematiken tänkte sig ändå att hen skulle vända sig till Resursteam heder om oro kring hedersproblematik uppstod. Övriga kuratorer hade inte använt sig av Resursteam heder och var inte medvetna om att de fanns som ett stöd att vända sig till.

Det sekundära förebyggande arbetet är mycket svår genomfört när det kommer till just frågor som rör heder. Detta för att det dels inte är uppenbart vad man ska leta efter när det kommer till riskfaktorer hos eleverna. Detta letande upplevdes av många som svårt då det kunde upplevas som ett aktivt utpekande av vissa elever. Därtill beskrevs det vara komplicerat att dela ansvaret med socialtjänsten som enligt många av våra tillfrågade kuratorer saknar rätt medel och kunskap för att komma åt problematiken samt när det egentligen är läge för en orosanmälan och när det inte är det. Samtidigt var det ändå i den sekundära preventionen som våra tillfrågade kuratorer upplevde att deras yrkeskompetens fick sitt utlopp. Att kunna hjälpa elever som har ett behov att bli sedda i tid är något som Rapoport vill belysa när hon knyter an det sociala arbetet till de sekundära och de tertiära nivåerna av förebyggande arbete (Rapoport 1961). Många beskriver att det finns en generell kunskapsbrist kring vad man egentligen ska leta efter och många vet inte exakt hur de ska agera när dessa potentiella tidiga tecken visar sig.

Avsaknad av tydlighet och förutbestämda arbetssätt i det sekundära preventiva arbetet gör att kuratorn får svårt att hålla sig inom sin funktionsroll eftersom positionen för kuratorns arbete

förflyttas utanför de arbetsuppgifter som yrkesrollen kräver (Persson 2012). De yttre förväntningarna på kuratorns roll blir oklara i och med att det saknas riktlinjer att följa och därmed får kuratorn svårt att definiera vilken roll den bör inta. Osäkerheten kuratorerna känner i dessa lägen består i att kuratorn i avsaknad av tydlig funktionsroll delvis övergår i en interaktionsroll där kuratorn försöker tolka situationen utifrån sina egna personliga upplevelser och erfarenheter. Kuratorns vilja att stödja de utsatta barnen trots att denne saknar verktyg för att utföra detta gör att den personliga omtanken och känslorna för de barn som behöver hjälp blir mer påtaglig än den position kuratorns funktionsroll annars har i förhållande till yrkesrollen. Kuratorn använder samtidigt sin kompetens inom socialt arbete för att i så stor utsträckning som möjligt se tidiga tecken på att elever lever under hedersförtryck. Inom sin funktionsroll som socionom använder kuratorn sin kompetens för att hjälpa de elever som är utsatta. Dock saknas riktlinjer för hur detta arbete ska genomföras vilket leder till att kuratorn tar till sin interaktionsroll där omtanke och vilja att hjälpa är främsta drivkrafter.

Även det bristande samarbetet med socialtjänsten gör att kuratorn behöver använda sig både av sin funktionsroll och interaktionsroll. I kuratorns roll har denne en skyldighet att kontakta socialtjänsten vid oro för barnets situation. Kuratorn tolkar i ovanstående beskrivningar barnets situation utifrån sin kompetens som socionom för att se om det innebär en risk för barnet att kontakt tas med socialtjänsten. Utifrån interaktionsrollen där personliga känslor och medkänsla för barnet är dominerande kan kuratorn välja att frångå funktionsrollen och inte ta kontakt med socialtjänsten om det innebär att barnets situation kan bli värre än innan i och med en orosanmälan. En förvirring och känsla av otillräcklighet uppstår mellan dessa två roller som är svåra att hantera i en och samma situation (Persson 2012).

6. Avslutande diskussion

Det är svårt att få en enhetlig bild av kuratorers förebyggande arbete mot hedersrelaterad problematik i skolan. I dagsläget upplever vi att skolans preventiva arbete främst handlar om att ta till intensiva interventioner i akuta situationer, då barnet redan är i en mycket utsatt och farlig situation. Dessa tertiära preventionsstrategier är en viktig del av kuratorns arbete men som tidigare nämnts bland våra respondenter handlar detta bara om att släcka bränder.

Men hur ska man då göra för att förhindra dessa bränder på lång sikt? Vi har under studiens gång upptäckt att just förebyggande arbete mot hedersproblematik i skolan inte är en självklarhet och även sett att det kan finnas många förklaringar till detta. Det finns först och främst inte en självklar konsensus kring problematikens utbredning vilket skapar stora problem om man har ambitionen att adressera problematiken. Detta är något som Rapoport beskriver som ett stort hinder när det kommer till att arbeta förebyggande mot social problematik då det lätt gör att man fastnar i en slags handfallenhet (Rapoport 1961). Precis som inom medicinen blir det svårt att hitta lösningar om alla ska sitta ner och vara överens om hela bakgrundsbilden innan man tar tag i problemet. Socialt arbete, likt medicinen, kommer alltid att behöva verka i viss ovisshet.

Det primära förebyggande arbetet mot hedersproblematik kommer under höstterminen 2022 att få större utrymme att utvecklas än någonsin tidigare. Därtill finns det fortfarande en osäkerhet kring hur man egentligen ska tolka de nya direktiven. Ett så fritt tolkningsutrymme ger kanske större möjlighet till anpassning beroende på skolans situation, men som kuratorerna beskriver kan det också innebära att undervisningen riskerar att bli ojämlig mellan elever.

Sett utifrån Goffmans rollteori (Persson 2012) misstänker vi att kuratorernas funktionsroll kommer att stärkas i och med införandet av den nya läroplanen. Skolan kommer att utgå ifrån ett mer aktivt arbete med hedersfrågorna vilket resulterar i att det skapas tydligare arbetsätt och riktlinjer för hur problematiken ska hanteras. Kuratorerna själva uppger att de tycker att den nya läroplanen är ett steg i rätt riktning och de tror själva att den kommer göra ämnet mer pratbart och minska osäkerheten kring att beröra problematiken. I nuläget uppfattar kuratorerna att de inte fullt ut har möjlighet att uppfylla sin roll i det hälsofrämjande och förebyggande arbetet. Detta på grund av att det saknades tydliga direktiv från skolledning och Skolverket på vilket sätt kuratorerna borde arbeta förebyggande med problematiken. I stort sett alla kuratorer vi pratat med tyckte att kunskapen kring hedersproblematik var för dålig i skolan.

Avsaknad av tydliga direktiv har begränsat möjligheten för en funktionsroll att ta form i det sekundära preventiva arbetet, vilket vi uppfattar har lett till att rollen inte fått tillräckligt utrymme att utvecklas hos kuratorerna. När det saknas en tydlig funktionsroll för kuratorn att förhålla sig till i sin yrkesroll går kuratorn i stället in mer i en interaktionsroll och får på så

sätt svårt att distansera sig från sin yrkesroll. Gränsen mellan det privata och arbetet suddas ut vilket gör det svårt för kuratorerna att forma en funktionsroll.

Kuratorerna kände en viss frustration kring att tillräcklig kunskap inte fanns i skolan och vissa menade att kunskapen även saknades inom socialtjänsten. När det kommer till hedersrelaterad problematik är det viktigt att denna hanteras på ett sätt som inte riskerar att utsätta barnet för fara. Eftersom familjen ofta är förövaren kan det vara känsligt att involvera föräldrarna. Denna ambivalens såg vi ofta hos kuratorerna som tyckte det var svårt att veta hur de skulle agera. Vi menar dock att kuratorerna besitter en stor kunskap kring detta då de ändå var medvetna om att det kunde uppstå situationer där barnet kom i kläm och aktivt utförde en riskbedömning på varje situation som uppkom. Detta tyder på en yrkeskompetens inom socialt arbete som kuratorerna använder sig av i sitt dagliga arbete.

Det fanns även ett par kuratorer som hade ett fungerande förebyggande arbete på en primär nivå. Detta bestod dels i att skapa relationer till eleverna genom att visa sin tillgänglighet, dels att utbilda personalen om hedersproblematik och arbeta aktivt i klasserna med frågor kopplade till heder. De här kuratorerna upplevde själva att deras förebyggande arbete fungerade bra. De kuratorer som inte upplevde att de hade möjlighet att arbeta så mycket förebyggande som de hade önskat hade en stor arbetsbelastning med ansvar för flera hundra elever vilket gjorde det näst intill omöjligt att hinna tillgodose elevernas behov av kuratorskontakt. Kuratorerna kände också att ett stort ansvar lades på skolan för många olika sociala problem i samhället, någonting som de kände inte var riktigt rätt. De menade att skolan är en viktig aktör i samhället men att de omöjligt kunde nå roten till alla sociala problem, att mycket sker utanför skolan som är utom deras kontroll.

De förändringar vi kan se hade behövts för att stärka ett primärt och sekundärt förebyggande arbete inom skolan är dels mer resurser där exempelvis fler kuratorer per skola hade varit en lösning. Det behövs också mer forskning inom området hedersrelaterat våld kring hur tidiga varningstecken yttrar sig. Vi upplever att det behövs mer kunskap kring vad skolan kan göra för att arbeta med problematiken, men också vad samhället kan göra i stort för att komma åt detta svåra ämne. I skolan behöver personalen utbildas kring hedersproblematiken för att inte känna att det är jobbigt att ta tag i problematiken och de behöver också lära sig hur de kan upptäcka tidiga tecken på hedersförtryck hos en elev. För att det ska vara möjligt att tala om problematiken i skolan behöver det också pratas mer om det på en samhällelig och politisk

nivå. Kuratorerna i vår undersökning såg positivt på att heder blir en del i undervisningen framöver och såg detta som ett sätt att göra ämnet lättare att prata om.

Kuratorerna i vår undersökning upplevde att deras yrkesgrupp var den som hade lättast för att prata om hedersproblematiken i skolan. De menade att detta berodde på deras yrkeskompetens som socionomer och den kunskap om sociala problem som yrkesrollen medför. De ansåg att de hade en förmåga att se saker på ett annat sätt än de andra professionerna inom skolan när det kom till elevernas hemsituation eller mående och uppfattade att de oftast kunde se tecken på att något inte stod rätt till. När det kom till hedersproblematiken tyckte de dock att det var en utmaning att veta vad de skulle leta efter, de saknade specifik kunskap om vad i barnets situation som tydde på att det rörde sig om hedersproblematik. I förhållande till rollteorin (Persson 2012) kan detta tolkas som att kuratorerna i det dagliga arbetet ansåg sig ha en god funktionsroll med en tydlighet kring arbetets utformning. När det kom till hedersproblematiken saknades denna tydlighet till stor del vilket ledde till att funktionsrollen urholkades och det uppstod en frustration och förvirring kring vad som förväntades av kuratorn i dennes yrkesroll i dessa frågor. Att samtidigt ha en hög arbetsbelastning upplevdes också försvåra möjligheten att kunna utveckla ett arbetssätt för att nå hedersfrågorna. Kuratorn nummer 7 hade dock utifrån ett personligt engagemang och stor kunskap kring ämnet skapat en stark funktionsroll kopplad till hedersproblematiken och upplevde sig därigenom nyttja sin yrkeskompetens i hög grad. Kurator 7 kunde därmed använda sig främst av sin funktionsroll i sitt arbete med hedersfrågor, när svåra situationer uppstod för ett barn fanns en stabil bas att stå på och interaktionsrollen hotade inte att ta över i situationen, trots allvaret och de starka känslor som uppkom.

Så här i studiens slutskede har vi fått en känsla av att hedersproblematiken inom skolan är en angelägenhet för hela samhället. Många av kuratorerna upplever, som tidigare nämnts, att man gärna lägger över ansvaret på skolan så fort det finns möjlighet. Däremot innebär detta inte att skolan är fri från ansvar. Det behövs en fungerande strategi och tydliga riktlinjer för både pedagoger och kuratorer så att de ska kunna luta sig mot något när det finns osäkerhet kring hur problematiken ska hanteras. Utifrån vårt resultat vill vi dra slutsatsen att de riktlinjer och arbetssätt som finns i dagsläget är otillräckliga för att skapa en sådan trygghet.

Kuratorn har en väsentlig roll i det förebyggande arbetet eftersom man bär med sig en särskild kompetens som både går att applicera på de individuella och samhällsliga faktorerna, något

som ligger till grund för i stort sett all social problematik. Kuratorerna beskriver att det absolut finns en vilja att arbeta preventivt med dessa frågor men att man efterfrågar relevant kunskap att luta sig mot. Därför kan man kanske säga att vi befinner oss i ett slags dödläge som drivs av en rädsla för att uppfattas som stigmatiserande och utpekande. En rädsla som vi kanske måste komma över i framtiden om vi ska kunna förebygga dessa bränder.

Vi tror att kurators roll i det förebyggande arbetet är på väg att ta form. Vi kan se att det på den tertiära nivån av förebyggande arbete länge funnits tydliga arbetssätt kring hedersproblematiken som i sin tur gjort att funktionsrollen fått ett starkt fäste hos kuratorerna. Detta har gjort att de känner sig trygga i hur de ska agera som kurator när en allvarlig situation uppstår.

På den primära nivån av förebyggande arbete upplevde vi en viss osäkerhet kring hur kuratorerna skulle bemöta problematiken. Detta främst på grund av att det saknades kunskap och riktlinjer för hur arbetet skulle utformas. Den nya läroplanen tror vi kommer att underlätta kuratorernas arbete med att skapa ett arbetssätt mot hedersproblematiken och möjliggöra för en funktionsroll att växa fram.

Slutligen kommer vi till den sekundära nivån av förebyggande arbete. Här anser vi att de största utmaningarna finns att arbeta med i frågan om hedersproblematik. Vad vi kunde se saknades tydliga roller för kuratorerna att förhålla sig till. Vi såg att kuratorerna främst använde sig av sin interaktionsroll på den sekundära nivån där omtanken om eleverna gjorde att kuratorerna handlade utifrån sina personliga känslor snarare än utifrån sin funktionsroll som kurator. Detta kan illustreras genom den osäkerhet som uppstod kring på vilket sätt kuratorn skulle kunna hjälpa ett barn som begränsades hemifrån, utan att förvärra situationen genom att till exempel kontakta socialtjänsten. Vi upplevde att kuratorerna kände sig handfallna när de inte kunde definiera sin roll på den sekundära nivån. Vår slutsats i detta blir därför att det sekundära arbetet är i behov av ett tydliggörande för att en funktionsroll ska kunna skapas. Med tanke på att hedersproblematiken nu är mer aktuellt i samhällsdebatten tror vi att förutsättningarna finns för att det ska ske positiva förändringar i arbetet mot hedersförtryck och att detta också kan underlätta för skolkuratorernas arbete på den sekundära preventiva nivån.

Referenslista

Ahmadi Lewin, Fereshteh och Bo Lewin (2003) Sexualitet och heder. Identitet i kris hos unga människor med utländsk bakgrund. Nadi Ahmadi (red.) I: *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber

Akademikerförbundet SSR (2015) Policy för skolkuratorer. Kvalitetssäkring av skolkuratorers elevhälsoarbete.

[https://akademssr.se/sites/default/files/files/policy_for_skolkuratorer_mar_2015_w.pdf.

Hämtat: 2022-05-20]

Alizadeh, Venus, Lena Törnkvist & Ingrid Hylander (2011) Counselling teenage girls on problems related to the 'protection of family honour' from the perspective of school nurses and counsellors. *Health and Social Care in the Community*. 19 (5): 476–484, doi:

10.1111/j.1365-2524.2011.00993

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Chamberlain, Linda (2008) A prevention primer for domestic violence: Terminology, tools, and the public health approach. [https://vawnet.org/sites/default/files/materials/files/2016-09/AR_PreventionPrimer.pdf]. Hämtat: 2022-05-06]

Eldén, Sara (2020) *Forskningsetik - vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Lund: Studentlitteratur

Gillham, Bill (2005) *Forskningsintervjun - tekniker och genomförande*. Malmö: Studentlitteratur

Isaksson, Cristine & Stefan Sjöström (2017) Looking for 'social work' in school social work. Skolkuratorers användande av teorier i socialt arbete. *European Journal of Social Work*, 20(2): 191–202, doi: 10.1080/13691457.2016.1188775

Kerpner, Joachim & Lisa Röstlund (2017) *Forskare: "240 000 unga i Sverige kan vara drabbade"* [<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/knm9/forskare-240-000-unga-i-sverige-kan-vara-drabbade>]. Hämtat: 2022-05-16]

Mac Iver, Martha & Douglas Mac Iver (2009). *Beyond the indicators: An integrated school-level approach to dropout prevention*. Arlington, VA: The George Washington University Center for Equity and Excellence in Education.

Malmö stad (2022) Resursteam Heder Skåne [<https://malmo.se/Resursteam-Heder-Skane.html>]. Hämtat: 2022-05-12]

Mazher Idriss, Mohammad (2018) Key agent and survivor recommendations for intervention in honour-based violence in the UK. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 42 (4): 321-339, doi: 10.1080/01924036.2017.1295394

Nationalencyklopedin (2022) Heder. [<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/heder>]. Hämtat: 2022-05-17]

Norberg, Katarina & Monika Törnsén (2013) In the name of honor: Swedish school leaders' experiences of honor-related dilemmas. *Journal of Educational Administration*, 51 (6): 855-867, doi: 10.1108/JEA-08-2012-0090

Persson, Anders (2012) *Ritualisering och sårbarhet: ansikte mot ansikte med Goffmans perspektiv på social interaktion*. Malmö: Liber

Rapoport, Lydia (1961) The concept of prevention in social work. *Social Work*, 6 (1): 3-12

Sedem, Mina & Laura Ferrer-Wreder (2015) Fear of the loss of honor: Implications of honor-based violence for the development of youth and their families. *Child Youth Care Forum*, 44: 225–237, doi: 10.1007/s10566-014-9279-5

SFS 2010:800. *Skollag*

Skolverket (2021) Hedersrelaterat våld och förtryck - Skolans ansvar och möjligheter
[<https://www.skolverket.se/publikationer?id=8504>. Hämtat: 2022-04-15]

Skolverket (2022) Nytt i läroplanernas inledande delar 2022
[<https://www.skolverket.se/undervisning/kallsidor/nytt-i-laroplanernas-inledande-delar-2022>.
Hämtat: 2022-05-20]

Socialstyrelsen (2019) Ett liv utan våld och förtryck - Slutredovisning av uppdraget att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck
[<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-3-17.pdf>. Hämtat: 2022-05-16]

Verity, Fiona, Jonathan Richards, Simon Read & Sarah Wallace (2022) Towards a contemporary social care 'prevention narrative' of principled complexity: An integrative literature review. *Health and social care in the community*. 30 (1): 51-66, doi: 10.1111/hsc.13429

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Bilaga 1

INTERVJUGUIDE

Hur länge har du arbetat som kurator?

Hur länge har du varit på din nuvarande arbetsplats?

Så som vi förstår det kan kuratorers arbete skilja sig en del åt från skola till skola/kommun till kommun. Hur ser din arbetssituation ut?

Regeringen har under de senaste åren arbetat mer aktivt för att synliggöra och motverka HRV, bland annat inom skolan. Hur upplever du att kunskapen ser ut om HRV på din arbetsplats i nuläget?

Hur ser skolans handlingsplaner och rutiner ut idag när det kommer till att arbeta förebyggande mot HRV?

Vilken roll har du som kurator i dessa handlingsplaner?

På vilket sätt kommer din specifika yrkeskompetens som kurator till användning i arbetet mot HRV?

Hur samarbetar skolpersonalen i det förebyggande arbetet?

Ofta när man hör eller läser om HRV i skolan kretsar diskussionen för det mesta kring den akuta situationen. Kanske att barnet ska föras ut ur landet, att hemmiljön är våldsam, osv
Men hur arbetar kuratorn för att upptäcka och/eller förebygga tidiga hedersrelaterade begränsningar ("vardagsheder"), när eleverna är yngre?

Upplever du att skolans arbetssätt är tillräckligt för att man ska kunna uppfatta om en elev utsätts för HRV?

I Skolverkets nuvarande riktlinjer om hur man ska arbeta förebyggande talas det mycket om att man bör involvera föräldrarna i arbetet. Om man misstänker att det sker någon typ av hedersrelaterad begränsning i barnets vardag, hur arbetar man som kurator tillsammans med familjen?

Hur tänker du att man kan arbeta långsiktigt med föräldrarna, vad tror du behövs för att bygga tillitsfulla relationer?

Vad har du stött på för hinder i det här arbetet?

Vad tror du är det bästa sättet att arbeta förebyggande på?

Tror du att det är möjligt att förebygga HRV i skolan?

Bilaga 2

Förfrågan om att delta i en intervjustudie:

Kuratorns roll i skolans förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

Vi är två socionomstudenter vid Lunds universitet som just nu skriver vår kandidatuppsats i socialt arbete. Uppsatsen kommer att handla om kuratorns roll i det förebyggande arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i skolan. Det är skolkuratorernas egna upplevelser och perspektiv som är föremål för vår studie, och vi vill gärna veta mer om hur man som kurator arbetar i enlighet med skolans rutiner. Vi är även nyfikna på hur du själv upplever att din yrkeskompetens kommer till användning i det förebyggande arbetet.

Denna studie är ett examensarbete på grundnivå och är en del av socionomprogrammet vid Lunds universitet. Studien kommer att genomföras med intervjuer under mitten av april 2022. Intervjun beräknas ta ca 30-60 minuter. Det är bra om intervjun kan ske i en så ostörd miljö som möjligt för att minska risken för distraktioner och avbrott. Intervjun kommer att spelas in och skrivas ut i text.

Den information som du lämnar kommer att behandlas säkert och förvaras oåtkomligt så att ingen obehörig kan ta del av den. Redovisningen av resultatet kommer att ske så att ingen individ kan identifieras. Resultatet kommer att presenteras i form av en muntlig presentation till andra studerande samt i form av ett examensarbete. Inspelningarna och den utskrivna texten kommer att förstöras när examensarbetet är godkänt. Du kommer ha möjlighet att ta del av examensarbetet genom att få en kopia av arbetet om så önskas.

Deltagandet är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta din medverkan utan närmare motivering.

Vill du delta i denna studie? Kontakta oss via mejl eller telefon så snart du har möjlighet så att vi kan komma överens om en passande tid och plats. Vill du att mötet ska hållas digitalt eller över telefon går det självklart bra!

Handledare för uppsatsen är Stig Linde, universitetslektor vid Socialhögskolan i Lund.

Agnes Granquist

Student

agnes.granquist@gmail.com

0763-47 90 84

Therese Skeppsby

Student

therese.skeppsby@gmail.com

0737-39 16 48

Stig Linde

Lektor

stig.linde@soch.lu.se